

Костадин Боянов
ПО ЗЕМИТЕ БЪЛГАРСКИ

По земите български

copyright©2021 Костадин Боянов

©Издател - Фондация „Буквите“

©Редактор - Божидарка Божинова

ISBN 978-619-154-464-6

Костадин Боянов

**ПО ЗЕМИТЕ
БЪЛГАРСКИ**

София

2021 г.

ЧИНАРЪТ

Горчиви истини от недра вековни ме опиват.
Неземна светлина струи във жилите
и в мислите се лее.
Народна песен бликва чувствена,
с легендите се слива.
Със длани клонести небето милвам
и сърцето пее.
Юнашки птици само в мен
гнезда си вият.
Попивам жаден
песента на корена,
сълзата на звездата.
Годишни кръгове
мощ праведна
прадревна крият.
И плодовете
светли стихове са
за душата...

ЛЕГЕНДА ЗА ОРФЕЙ

От незапомнени времена траките се молели на Бога. Викали му Сабо.

Зреците им се взирали в небесата наврѣх планината, за да открият поличби за сеитба, жетва и дух.

Но една вечер те видели ярка звезда, що наедрявала все повече, и из нея изхождали небесните пратеници.

Неземно красиви в белите си одежди, те с любов донесли знание и мир за душите.

Мнозина от зреците отивали в небесния им дом и се връщали с пълни шепа и сърца.

Те изковали палешника, леели злато, бронз и дори желязо. Но още повече – преобърнали се духовете на хората към Светлината.

Всяка година преди Еньовден, небесните идвали за човешка невеста и благославяли всичко, що расте и зрее.

Тѣй се родили децата на звездните и потомството им крепнело.

Заедно с небесните си бащи, те съградили кръгове от камѣни, с които да привържат звездите. Там те се молели за Божия подкрепа.

Х Х Х

Обърнали се времената. Съградили траките хубави домове и жетвата им била изобилна. Мнозина забравили пътеките към каменните кръгове – преслапи, замаяни от имането.

И ето – дошел при цар Ликург един гостенин. Грозен по лик, куц и с кози крака, той омаял царя с красиви думи. Сетне дръпнал настрана брат му и рекъл:

— О, Харопсе, не ме ли позна? Нима като дете на небесните не усети самия Божи син?

Харопс поклатил глава в невяра, но онзи се превърнал в бик от чисто злато.

Тогава посветеният коленичил и приел доказателството. В тъмни доби отворил портите на двореца за армията на Дионис.

Тъй Харопс станал цар на траките, а Дионис – първожрец.

Заблудените посветени станали ученици на Грозноликя. Те ходели в пещерите и се опивали с вино, омайни билки и ласки на вакханки, ядели идоложертвено.

Тъй се приближили до Ада, че се надпреварвали да отиват и се връщат оттам, обладани от демони.

Ужасени, небесните напуснали земните предели и се върнали при Бога.

Х Х Х

Живял в ония времена Орфей, внук на цар Харопс. Той свирел тъй чудно с лира, че животните идвали да го слушат, а птичките застивали мълчаливо на клоните.

Но се случила беда – годеницата му Евридика загинала, ухапана от змия.

Научил за даровития музикант, Дионис повикал вълшебника с лирата в подземните си селения за веселбите си.

Съгласил се Орфей и докато свирел, внимателно гледал как Куцокракият праща учениците си в Царството на сенките.

Когато усетил, че е готов, Орфей грабнал лирата си и сам влязъл през дверите на Хадес. Лодкарят Харон го пренесъл през Стикс, очарован от неземните звуци. Хадес и Персефона стояли омаяни на тронове си и решили да пуснат Евридика.

Но Орфей не трябвало да се обръща да види любимата си, докато стигнат Светлината.

Разярен от самоволната постъпка на музиканта, Дионис сторил подмяна. Но влюбеният усетил, че води зъл дух, а не Евридика и се обърнал.

— Кой ти дава правото да слизаш сам в Тартар? – изкре-

щял Куцокракият. – Само аз, синът на Персефона, мога да правя това! Аз съм Божи син!

— Не, сине Хадесов! Господ не ти е Отец! Ти откъсна людете от небесните и техните повели, поведе ги към адската жупел. Но с царуването ти е свършено! Който иска, нека стане и тръгне с мене!

Сякаш събудени от сън, мнозина от измамените ученици видели адските гледки вместо небесните картини, които им сторил демона, и поели с Орфей.

Х Х Х

Подложени на пост и разкаяние, Орфей и учениците му тръгнаха по старите пътеки и намерили каменните кръгове, обрасли в треви и тръни. С голи ръце те скубали тръните и сълзите им капели кървави върху камъните.

Тогава плиснала Свещената Светлина и душите им се изпълнили с нея, макар да нямало и помен от небесните.

Зарадвани от промяната, мнозина ученици поели Светлината и вярата обратно.

Орфей също се радвал, изпълнен с обич към посветените, но сърцето му се свивало – да не би да погинат те и делото му, когато Господ го повика.

Х Х Х

Тогава вълшебникът с лирата решил да повика небесните. Застанал при изгрев, той запял по средата на свещения кръг от камъни тъй дивно, че се намерил на небето. Стъпил бил на Слънцето, а вместо камъни около него трептели звездите.

Засвирил отново Орфей, дръпнал струните и звездите затрептяли в песента му към небесните. И тогава отговорът дошъл.

— Не скърби, Орфее! Не идем, понеже времената още не са се изпълнили. А и сега мнозина човеци са тъй пропити

с тъмнина, че не можем да ги докоснем. Трябва да изгоните злото и адовите му слуги.

— Никога ли няма да се върнете отново? – прошепнал Учителят на Светлината, чрез която му говорели.

— Ето – дойди и виж! – рекли небесните.

И тогава се заредили бъдните дни:

...новият Божи син като бебе и сетне десницата му – прикована.

...ученици в бели дрехи на каменните кръгове, посечени от железни хора.

...нови ученици, съградили живи кръгове с телата си, по-неже преслапите били разрушени.

Семената на Светлината ще покълват и ще се връщат в земята. И така до безкрай – шепнели Божите пратеници.

Х Х Х

Разярен, че посветените са открили измамата и пак се обърнали към Бога, Дионис призовал покварените жени вакханки.

— Той не тачи традициите, не вика жени в служението си! Дръжте мъжеложеца!

Вакханките се опили с вино, грабнали сърповете и нарязали на парчета тялото на Орфей. Главата и лирата му захвърлили в река Хебър и те доплували до остров Лесбос, където били погребани.

Погребан ли останал заветът на Орфей?

Х Х Х

Доволен от стореното, Дионис отишъл да се погаври с останките на певица и ги разпръснал, та да станат храна на зверовете.

— Еха, де са ти сега звездните, че да те спасят?

Дионис си мислел, че Орфей не е възстановил завета с небесните, но грешал от гордост.

Разплатата не закъсняла. От камъните плиснала златната светлина на Бог и го запратила вдън мрачния Тартар.
Лирата на вълшебния певец засияла в небесата.

Х Х Х

Толкова хора, толкова времена са минали през света, а Божията светлина не е изчезнала. Тя очаква търсецят да протегне длан и сърце, за да я намери.

Ето ги учениците, танцуващи паневритмия.

Ето ги мълчаливите исихасти, достигнали в аскетизма и дълбоката си молитва до Божията светлина.

Ето ги богомилите, на същите каменни кръгове. В ръцете им виждам розетката от Плиска със седемте планети, но има и външен сребърен кръг от съзвездията.

Ето го Орфей, в началото на Пътеката към Светлината – облечен в бели дрехи, с ален пояс и златен нагръдник – толкова чист и извисен, за да измоли прошка от Бога.

Докато има Светлина, докато има люде, поемащи Духа Божи, Словото ще пребъде!

Амин!

Шепотът на времето: По времето на Орфей жреците се молели сред каменни кръгове, ориентирани към звездите, наречени преслапи. Светилищата били далеч по-малки от Стоунхендж. Жреците били наричани зреци, защото гадаели по звездите.

ОРФЕЙ

Ще изпреда със звуци
гривите на ветровете.
С хармония чудесна
тигъра във агне ще превърна.
С любов и мир светът
приятливо ще свети.
И ще настъпи пролетта,
щом Евридика зърна.
Дори на мрачен Тартар,
в мъртволеден сън унесен,
в мен ще сияе
силата на добротата.
И Персефона ще заплаче
от възшебната ми песен.
Ще изведе любимата
към светлината!
Не вярвайте! И двамата сме живи!
Не е за обич мрачната забрава.
Ние сме двойка жерави красиви,
които във зората се стопяват...

ЗЛАТИЦАТА

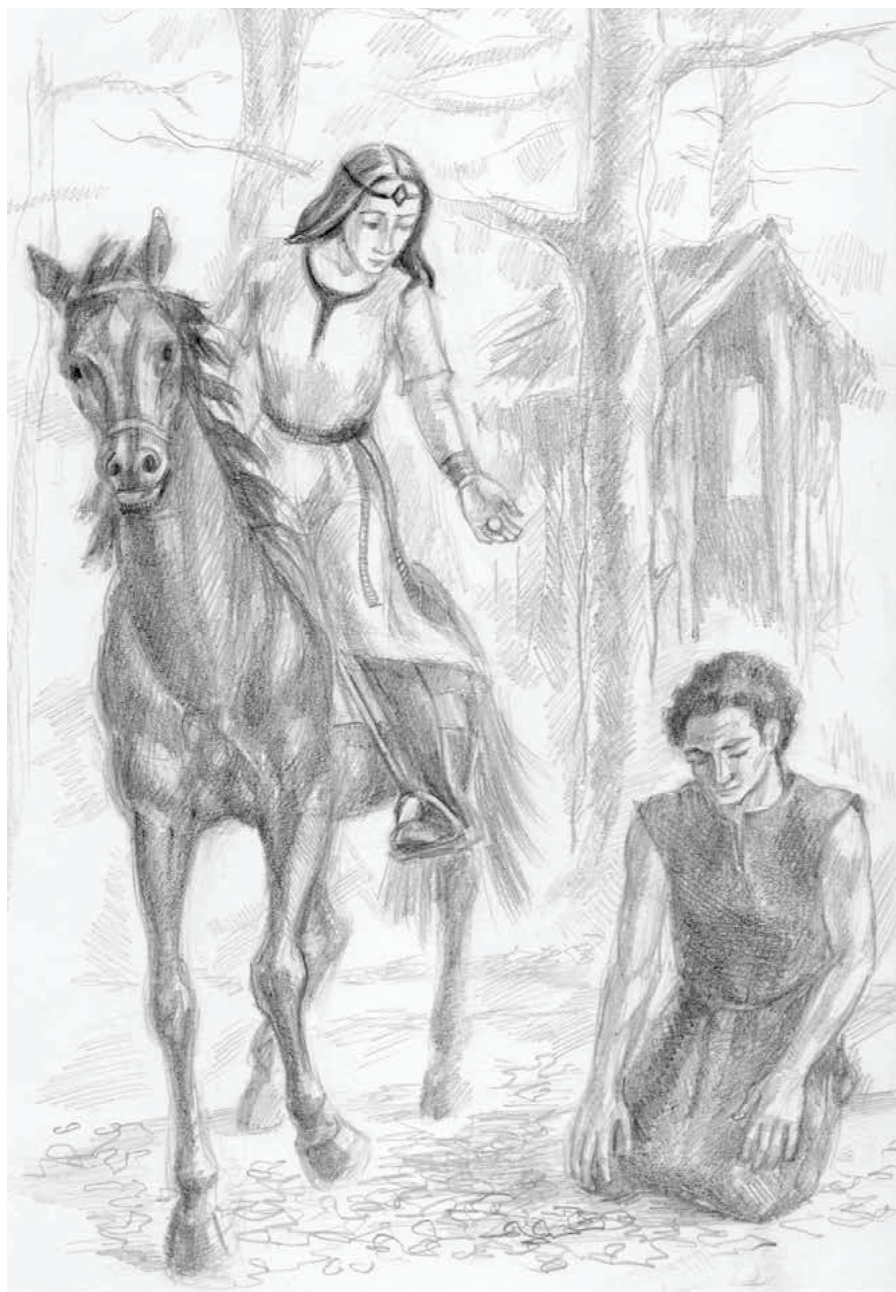
Татарското нашествие беше отминало, тъй както отливът оставя след себе си в пясъка стърчащи останки от миди и водорасли. Малкото планинско селце, сгушено в долината, бавно се съвземаше.

Нашествието беше оставило след себе си пушещи руини, озлочестени невести и избити мъже и деца. Старите хора с празни очи гледаха съсипията и се щураха в този мъртъв пейзаж.

Но така беше само на пръв поглед. Тук-таме се чуваха ударите на брадва в горите, някой ковеше нови греди на къшлата си. Оцелелите събраха заблудените по горите овце в общо стадо, за да се изхранват.

Там горе – на високия рът, на изток можеше да се види една тънка струйка пушек. Там беше колибата на един ловец. Никой не знаеше как му беше името. Кръстиха го Хрисул Божи човек, защото живееше сам, като отшелник. Той се скиташе из пущинаците и се изхранваше с лов и риболов. Хората разправяха, че като се върнал от рат и видял жена си и детето си посечени, той не посмял да оправя дома си. Погребал ги и останал в гората...

По това неспокойно време бродеха богомилите. Селяните ги слушаха с уважение, но не можеха да ги последват, дали обет на земята кърмилница. И те си отиваха. Вечерно време се разправяше край огньовете, че Хрисул техен верен човек е станал, но всички ходеха при него за лек, понеже знаеше всякакви билки и болести. Болярите също рядко навестяваха далечното селце. Само два пъти годишно идваха да събират десетъка.

Х Х Х

Но понякога знатни люде със свитата си ходеха на лов и нарушаваха спокойния бит на местните жители. Те търсеха не само подслон, но и храна, и медовина, и девойки да им прислужват.

В този есенен ден свитата на болярката Теодосия беше излязла за глигани. Селяните-гончии викаха из деретата, за да подгонят дивеча. Болярката, противно на другите със знатно потекло, не намираше интерес в женските занимания и сплетни. Тя обичаше да язди своята пъстра кобила, можеше да борави с лък и копие не по-зле от другите ловци. Беше я научил баща ѝ Калоян, който се помина миналата зима. Облечена в мъжки дрехи, със сиво наметало, тя мъчно можеше да бъде позната като болярка и жена. Само царствената ѝ стойка на коня и властното държане я издаваха. Теодосия препусна по пътеката, изпреварила останалите. Тръпката от лова я караше да се чувства изпълнена с живот. Изостряха се сетивата ѝ, топлина изпълваше бузите и слабите ѝ, сърцето ѝ биеше лудо.

Внезапно тя чу шум отдясно и отзад и си помисли, че някой охранник я е настигнал. Можаше само да обърне главата си, когато очите ѝ срещнаха разярения поглед на един огромен глиган. Тя нямаше време да хвърли копие или да постави стрела, защото конят се изправи на задните си крака и ѝ пречеше. Звярът изфуча диво и се впусна към изплашения кон, блъсна го и ездачката му падна на земята. Обезумялата кобила се скри в тръс между дърветата. Девойката лежеше в несвяст върху мократа земя и есенна шума, без да вижда връхлитащото за втори път животното. Тя не видя как само една стрела изфуча и уцели глигана под лявата плешка. Той падна, но в предсмъртна агония ухапа крака на момичето, оставяйки дълбока рана. От храстите изскочи едър и побелял мъж с брада и мустаци. Той отмести животното, откъсна парче от ризата си, за да спре кръвта. После нарами на гръб изпадналата в несвяст ловджийка и я понесе по пътеки, които сам знаеше....

Х Х Х

Хрисул постави девойката на стъкменото от клони и слама легло в колибата си. Той изми с вода и медовина раната, набра листа от живовляк и отново превърза крака. Глиганът беше направил на дрипи дрехите на момичето. Мъжът въздъхна, стана и коленичи някъде в дъното на колибата. Изскърца капакът на тежка кована ракла. Там той беше запазил бялата риза на жена си и парцалената кукла на момиченцето си. Имаше и един гердан със синьо мънисто. Хрисул облече заспалата болна с бялата риза, поръбена с красива шевица. Поколеба се, после извади гердана и също ѝ го сложи, като избърса една случайна сълза от лявото си око с опакото на ръката си.

С тежки стъпки той се насочи към поляната, където беше погребал своето семейство. Само един несръчно издълбан в дървото кръст беше над техния гроб. Хрисул съжаляваше, че свещеникът също беше посечен от татарите и нямаше кой да отслужи молитва за душите им. За това той беше направил колибата си близо до тях, да е с тях и да моли за прошка, че не ги е защитил навреме. Той си спомни как на връщане от рат конят му усети дима и изцвили. Не си спомняше как препусна и как краката му сами го доведоха до къшлата. Само греди стърчаха от руините и още пушеха. С обезумял поглед той коленичи и започна да рови в пепелта, за да намери някакви останки. Но такива нямаше. Заобиколи отзад към кладенеца и тогава ги видя. Дори в смъртта си майката притискаше своята рожба. Хрисул не помнеше колко време е коленичил пред тях.

— Ивана, Ивана-а-а! – вопъл излезе от гърлото му и го разтресе целия. Той стисна юмруци и гледаше към Бог – безсилен и отчаян, разлюлян от безмерната скръб.

Нечия ръка тогава го изтръгна от унеса.

— Стига бре, момче! Стига!

Хрисул погледна състарената и напукана ръка, която го държеше за рамото. Обърна се и видя дядо Никодим, пчеларя.

— Как да живея сега, дядо Никодиме? Как?

Старецът поклати глава и въздъхна.

— Сам трябва това да узнаеш...

Оттогава бранникът се промени. Той остави ризницата и меча и стана ловец. Търсеше мир за душата си, за мислите си. Цяр за болката. С времето тя остана – тъпа, но не така мъчителна. Като белега от меч на лявата страна на гърдите му. Болеше зиме и го караше да кашля продължително и дълбоко...

Х Х Х

...Хрисул остави горския букет на гроба, въздъхна и тръгна обратно към колибата. Той измъкна от капана си един заек, сложи го в торбата и продължи в напирания здрач.

Стъкна огън с огнивото и на него забърка яхния от заека, за да нахрани неочакваната си гостенка. Когато котлето вече къкреше, девойката отвори очи.

Тя гледаше с детско любопитство всичко наоколо. Опипа премяната си. Опита се да се надигне, но изпъшка и пак се отпусна върху кожата.

— Къде се намирам? Какво се е случило? – попита тя тихо.

— Нападна те глиган. Добре че бях наблизно. Жалко че беше толкова тежък, иначе сега с него щяхме да се гощаваме. Но добре че той с теб не се гости – засмя се сърдечно Хрисул.

По-късно те сърбаха с дървени лъжици ароматната яхния и огънят ги спасяваше от студа, тъмнината и лошите мисли. Сякаш животът ѝ на болярка беше сън или някъде беше чувала за него. Теодосия с учудване си мислеше как този ловец не я запитва как се казва и откъде е, но я лекува и храни. Но тя не посмя да му открие знатния си произход.

Тя неусетно задряма и сънува огъня. Той сякаш я изпълваше. Теодосия се мятеше в треската. Но тя усещаше нежните и лековити ръце на лечителя, който сменяше кърпите върху челото ѝ. Смътно си спомняше, че я накара пие отвара от върбова кора за треската.

Когато се успокои, Хрисул дълго гледаше лицето ѝ, на което играеха сенките на огъня.

— Ивана, върна ли се, Ивана? – прошепна той.

Девојката отвори очи и го погледна. Огънят от треската бе запалил друг огън. Той беше превързал раната на крака ѝ, а сега тя превързваше раната в душата му. Нощта ги обгърна със звездното си наметало...

На сутринта Хрисул стана рано и отиде да донесе вода от кладенеца. После реши да набере малко горски плодове и живовляк за раната. Когато се върна, видя в земята следи от копита. Ловците бяха навестили колибата и взели със себе си момичето. Но нямаше следи от борба. Той влезе в одаята и съгледа ризата, прилежно сгъната върху раклата, а на нея – синьото мънисто. Беше си отишла, незнайно къде...

Х Х Х

...Минаха се две луни. И ето – пак ловджии зашетаха из горите. Но този път те не идваха за лов. Болярката Теодосия ги водеше право при колибата на отшелника.

Двама нейни охранници я бяха изпреварили и държаха привърженика на богомилите вече завързан.

— Пуснете го! – нареди тя.

После се обърна към коленичилиия мъж, който изпървом не я позна.

— Стани! Исках да ти благодаря за добрината – и му подаваше една златица.

— Не искам твоята златица! – глухо отвърна мъжа.

Кафяво-златистите очи на болярката се срещнаха с неговите...

— Знам – отвърна тихо тя.

После обърна коня си и даде знак на свитата си да потеглят обратно.

Тя яздеше бавно и с усилие се сдържаше да не погледне назад...

Шепотът на времето: В онези времена наистина е имало болярка Теодосия от Калояновия род.

ЖЪТВА

Притихнаха житата
и слънцето – зърно златисто,
търкулна се в нощвите
на утрото.
А в слънчевите снопи
на хармана
щурците репетираха.
Момиче бяло
с кобилица на рамо,
като сърна пристъпяше –
мълчаната вода да не разплиска.
Едрееха звездите, класовете
със тайна от ръка по-близка.
И като хляб узряваше
надеждата за утро...

ПОСЛЕДНИЯТ КОЛОБЪР

Казвам се Вениамин, но в душата си оставам Ватьо. Много вода изтече от ония кървави дни, но споменът е пресен, сякаш вчера е било. Защото, както вадят зъб с корените, тъй ромеите изтръгваха паметта родова. И тъй извика народът, че земята се разтресе...

Х Х Х

Равно, равно около Плиска, ама се озорихме. Двамата с приятеля ми от детинство, Генади, се изкачихме на високия хълм, дето беше каменният кръг – преслап.

— Е, ако тъй се задъхваш, нивга няма да настигнеш някоя мома – шегуваше се Генади, макар че рижата му къса коса също да бе изпотена.

Понечих да отговоря, но дочух уговорения сигнал. Между храстите се показва сухата фигура на дългобрад старец с ясенова тояга, който се усмихна широко. До него ситнеше голобrado момче с шарена торбичка през рамо. Захо му беше името, понеже имаше заешка устна. Името и прякорът едни, повод за добронамерени закачки.

— Охо, май не съм сколасал пръв! – чу се гръмък глас и после дойде светкавицата – юначната фигура на златокосия Дамян. – Я, а Зайо доприпкал по-бърже! – викна той и стовари десницата си на рамото на момчето.

Съвсем незабелязано пристигна последният – Куле. Както подсказва името му, той бе висок, слаб и смугъл, с дълги мустаци, които обичаше да засуква. Мълчалив беше Куле, ала златно му бе сърцето – нищо че изглеждаше като че му изяли комата.

Той просто кимна и се нареди в кръга...

Учителят Благун застана в средата на кръга, удари с тоягата и огледа изпитателно учениците си. Това сме ние, колобрите, защитниците на дrevната памет.

Х Х Х

От високото можеше да се види как две двуколки с волове мъкнат големи колони от тъмнозелен мрамор.

— За тронната зала в Преслав са – обясни Сребрин, командир на отряд войни в двореца. Косата му беше къса и посребрена, но годините не бяха оставили отпечатък на стройната му фигура. Само пясъците на времето бяха издълбали лицето му.

— Отстъпник! Не зачита родния дом на дедите, ами седнал друг да строи! – рече Благун, противно на благия си характер, и се изплю в прахта.

Не след дълго по пътеката се зададе Ноко – дребно и гологлаво човече. Очите му шареха като невестулка, ала за шпионин ставаше.

— Идат, идат боилите – викна запъхтяно и махаше с ръце Ноко, без да се изкачва повече.

И наистина – отдалече се виждаше процесията на боилите и народа – около 300 души. Сърцето ми се сви: дали ще са достатъчни да вразумим княза, омаян от витиеватите приказки на ромейските свещеници?...

Х Х Х

Дебели и високи се изправяха пред нас стените на Плиска. Здравно са строили дедите ни – кръг в кръга и пак кръг – исполински стражници на владетеля. Сутрин е и вратите на външния град са отворени, влизат и излизат хора, конници и мулета със стока, чува се глъч.

Цялата процесия мина през първия кръг, сподиряна от погледите на местните люде.

Всяка страна на вътрешния град си има по една врата и по две кули, но боилите избраха южната, церемониална врата. Стражниците надуха рогове и отвориха дебелия дъбова порта – явно тъй им е било наредено.

Внезапно се появи отряд войни. Всички бяхме безоръжни и изтръпнахме, но те само отделиха простолюдието и пропуснаха знатните люде в двора на двореца. При все това

можеше да се види и чуе всичко, що ставаше на двора, заслан с гладки каменни плочи.

Боилите и техните синове пристъпиха още по-напред, без да ги спират. От двореца се показа сам князът, облечен с бяла власеница и кожена наметка. Докато слизаше по стълбите, на трема се показаха ромейските демони с кръстовете в ръце, подложени на неодобрителните възгласи на тълпата.

Зад Борис се наредиха кавхан Петър, ичургу-боилът Стазис, багатурът Сандоке, жупанът Сивин и олг-тарканът Теодор – вече с кръстовете на шиите.

— Малко са, може да успеем – прошепна Сребрин.

Генади се ухили, но очите му продължаваха да броят, мърдайки беззвучно устни.

Князът пристъпи още напред и захвърли наметалото си. На гърдите му имаше масивен златен кръст...

Х Х Х

Боилите се поклониха твърде леко за обичайния етикет, което още повече вбеси княза.

— За какво сте ми дошли? Малко ли работа имате по комитатите, да стопанисвате тази земя?

— Затуй сме дошли, ювиги хане – каза един набит и мустакат боил, покланяйки се този път по-дълбоко. – Защото ни даде лош закон.

— Ромейските свещеници грабят селата, земите и людете. Не се повинуват на старите наредби.

— По-лошо – като вълци са тръгнали да ловят хорските души и да ги склоняват в ромейската вяра – викна Благун и си проправи път с ясеновата тояга към големците.

— Какво искате? Отвсъде нападат земята българска и все им едно в устата – езичници! Е, няма да сме езичници повече! Който иска да остане жив – да коленичи и да се прекръсти! Инак ще заиграе мечът! – викаше князът извън себе си.

Той вдигна кръста в десницата си, а ромейските свещеници започнаха да пеят нещо.

Комитите Таридин, Курт и Домета коленичиха и се прек-

ръстиха, предизвиквайки голямо объркване. Стражите ги съпроводиха зад княза.

— Опомни се овреме, хане! Дошли сме безоръжни и ако трябва, ще предизвикаме Народен събор тук и веднага по закона на дедите! Не щем предател на стародавния ни род и памет! – викнаха в един глас няколко боили. Придружиха ги и същи възгласи от простолюдието.

— Народен събор! Съд за предателя!

В същия момент от трема излезе най-висшият ни духовник – ичургу-колобърът. Без колебание той застана пред княза.

— В името на Тангра и кръвта на дедите, не предавай корените! – твърдо каза жрецът, застанал достолепно.

— Не ни предавай на ромеите! – викна отчаяно някой от тълпата и всички подехме тоя вик.

— Не ни предавай на ромеите, ювиги хане! Спаси ни!

Князът вдигна дясната си ръка, за да утихне народът.

— Не! – това бе единствената му дума.

Лицето на ичургу-колобъра се разтресе от гняв. Той пристъпи и заплю хана в лицето.

— Ти си по-лош от отстъпника Сибин! Не ти трябва Народен събор, ти сам отстъпи от онова, що е кан на българите.

Борис преbledня. Пръстите му хванаха меча, но трепереха и не можеше да го извади и посече този свят човек. Обърна се мълком, изкачи стълбите и застана до придворните, давайки знак.

— Сечете!

Х Х Х

Ичургу-колобърът посрещна смъртта прав, без да трепне. Строполи се като величав дъб и тътенът отекна в сърцата ни. Падна след него и Благун, Учителят.

Някои коленичиха и приеха кръста в последния момент. Тъй стори и Ноко. Не му стигна това, ами и нас посочи, макар да бяхме зад стражите, заедно с простолюдието.

— Дръжте ги! Тия са от колобрите! – сочи с пръст предателят.

По-далече видях Дамян, надвесен над тялото на момчето Захо.
— Зайо, зайченце, вдигни се! – изплака той и люлееше тялото.

Стражите го помислиха за предал се и не го закачиха изпървом.

Златокосият великан изрева, счупи врата на един стражник и завъртя трупа му над главата си, покосявайки няколко души. Искаше ми се да извикам, да подкрепя този невиджан юнак, но една стрела го прониза в гърлото. Той падна и се опитваше да стигне до един захвърлен меч. Не можа и затихна.

Мълчаливият Куле се промъкваше напред, сложил шлем на охранник, и за такъв го помислиха. Той застана пред Ноко, който тъкмо слагаше верижката с кръста на шията си.

— Това ти е за предателството! – каза Куле и завъртя ножа под лъжичката на змията усойница. После сам се прободеше със същия нож.

Като командир на отряд охранници, Сребрин изтласкваше тълпата извън двореца. Бутна ни той с Генеди, намигна ни и прошепна.

— Бягайте, дорде е време!

Пищи народът, всички бягат, страхувайки се, че външните порти ще се затворят.

— Тате, тате! – вика някаква девойка, но я изблъскват извън стените.

Изведнъж Генеди започна да натежава под ръката ми. Положих го на тревата и разкъсах ризата му. Ясна кръв изтичаше на струйки изпод рамото му, не можеше да се спре.

— Свърши се! – отвори очи старият ми приятел и се усмихна. – Отивам си щастлив, че бях колобър...

Ако заплачех, нямаше да имам сили да продължа. Чакаше ме стръмната пътека към каменния кръг на Орфей...

Х Х Х

Времето сякаш бе спряло и нищо вече нямаше значение. Това ли бяха сетните ми мигове? Спомените за любимата ми Деница нахлуха в съзнанието ми от далечните земи на Родопа.

— Сполай ти, бате Ватьо – казваше тя, пременена с косичник с пендари. Гласът ѝ трепереше като на птичка, а очите ѝ – сини вирове насълзени. – Душата ми е наречена сибила да стана, по въглените да пророкувам, люде да церя и мъж да не докосна. Не мога невеста ти стана.

Тъй ми беше казала Деница, а целувката ѝ друго говореше. Помня я и до днес...

Що ли е станало с нея? Премрежва ми се гледецът...

— Езичница! Анатема! – викаха ромейските свещеници и някои от новопокръстените. Тия последните бяха много старателни, сякаш за един миг забравиха що е българин.

Облечена в бяла роба и с венец от цветя, Деница се приготвяше да танцува по въглените.

— Изгорете неверницата! – викаше тълпата.

Девојката се усмихна.

— Вие сте неверници! Ако е същият Бог – няма да изгоря! – извика тя, сякаш неземеен глас от устните ѝ излизаше.

Деница грабна иконата на Богородица и пристъпи в жарта. Людете ахнаха. Щом започна да танцува, обладана от Духа, всички я гледаха смаяно. Дори ромейските свещеници се прекръстиха.

— Господ е връз нея, не закачайте я – рече най-старият от тях.

Тъй остана Деница нестинарката...

Х Х Х

Разстроен от кръвта на най-своите, князът пристъпи в покоите на ичургу-колобъра. Толкова ли не му вярваше народът? Търсейки отговори, той машинално сгъна рулата пергамент, разхвърляни на писалището. Всичи те бяха изписани с непонятни знаци от древни времена.

Борис понечи да хвърли писмената в огъня. Ръцете му трепереха. Не посмя. Целуна това, което бе останало от дедите, и го скри в библиотеката...

Х Х Х

Не знам как съм стигнал до свещения каменен кръг.
Паднах възнак по средата и отправих молитва към Учителя
Орфей за просветление.

И ето че видях Орфей, разпнат на кръст в златната светлина.
Разпната ли е българската вяра?

Но лицето във видението се менеше – ту на Орфей, ту на
Исуса Христа, а светлината, дето струи от тях – еднаква.

Кой е тоя Бог, дето позволи да се пролее толкова кръв?
Или хората го сториха?

Едни и същ ли е?

Кой е Бог?

Едно огромно око ме гледаше от Небесата.

Господи, упокой душите на колобрите!

Защото те загинаха в име на вяра и род!

И ако не си лъжливо ромейско творение, а единосьщи-
ят – значи пак за тебе са погинали...

Х Х Х

Казвам се отец Вениамин, но по душа съм Ватьо – по-
следният колобър.

И нека потомците да запомнят чрез тия писмена за ги-
белта на колобрите, непредали род, вяра и чест.

Амин.

*По дирите на колобрите: Имената на боилите са ав-
тентични. Описанието на Плиска – също. Близко до Плиска
наистина е имало каменен кръг, но сега са останали два
наклонени камъка.*

НЕСТИНАРИ

Щом вечерта звездите си запали
и пламъкът в жаравата се обърне,
вървят по въглените нестинари
и молят Бог в душите да се върне.

Иконата в ръцете дръзки пари,
по-силно от жаравата в краката.
Проводници на огън – нестинари
танцуват с вяра искрена в сърцата.

И слели огън, дух и небеса,
пробуждат на доброто семената.
Оставят като сън на сутринта
звездите да догарят във душата...

НАСЛЕДНИКЪТ НА КОЛОБРИТЕ

Казвам се Тодор Сирак. Малко е наше село – само няколко къшли и мегдан напред.

Тръгнал веднъж бае ви Колю къде Градището, сухи дръвца да събира. Гледа – запрел се конят му и души един храст. Брей, добиче проклето, не върви, не ще и не ще! Разгръща Колю храста и що да види – пеленаче, с бело сукно повиено. Носи ме той радостен при булка си Неда. Кръстили ме Тодор, щото конят ме открил. Нема го сеги тоя кон, колко лета отлетели. Имаме си два, с тех ореме с брат ми Камен нивата.

Камен ли? Той ми е батко, висок и слаб. Много е инат понекогич, ала свири хубаво на кавал. Колкото е лют, толкоз мед изкарва изпод пръстите си, сърцето разтапя. Зная аз, кръчмарската щерка му е в акъла, нейното сърце сака да омае.

Седнали сме на сеня под дъба, вода пием като жедни волове. Некакво синигерче пее, пеперуди летят, ще речеш – рай същи.

По каменистия друм се изкачват двама души – мъж и жена, загърнати с наметала с качулки.

Не им е е чист косъмът, не от слънцето тъй се крият – вика ми Камен, взрян в чужденците.

— Помози Бог, орачи! – вика мъжът. – Дека ви е селото?

Маха си той качулката и гледаме – здрав и едър чияк, брадата му прошарена, на свещеник мяза. Усмивва се непознатият, отпива от бърдучето ми и кима на упътването за селото. Само дребният му спътник ни говори, ни иска вода. Даже качулката си не маха.

Бе то най-добре да ви проводим – викам аз, но брат ми ме сръга с лакът.

Тъй пристигнаха в селото богу милите.

XXX

Кръчмата на Джендо е малко настрани от мегдана, с малко дворче отпред, дето летоска слага масите под двата бряста. Коров мъж е кръчмаринът, набит и червендалест, ала някои викат – от виното ще да е. Един кахър, една радост си има Джендо – щерка му Санда – първа хубавица. Пази я като сокол, зер обет дал на майка ѝ – бог да я прости. Ама сърце в клетка не стои.

Влизат в кръчмата двамината странници, боб си поръчват, а виното не кусват.

— Що има? Лошо ли ми е виното? – вика Джендо поразсърден и всички заглеждат кавгата.

— Вино! Само това ли ви е в главата? Това ли е най-важното? – отвърща странникът и отмества каната.

— Че кое му е по-важното? Хапване, пийване – казва Теню воденичарят и си засуква мустака.

— Да имаш жена, дом и челяд – не е ли? – подхваща и син му Страхил, още незадомен.

— Нито яденето, ни виното, ни къщата! – изправя се странникът и отива до тезгяха, та всички да го видят.

— Че кое тогава? – викат всички.

— Духът!

— Духът ли? Нито може да го видиш, нито да го пипнеш – казва Петър ковачът и отпива от чашата си. – Ето – тая чаша я пипам, а виното вкусявам.

— Слепци! Очите ви в копанката храна, като на свинете! Умовете ви опити от виното! Душите ви потънали в козните на дявола и в пъкъла ще идат! – нарежда чужденецът, гаче Свещеното писание чете.

— Кажи ни, кажи още за душата! Ние сме прости хора, тука учен човек не е стъпвал – казва примирено воденичарят. – Ама ще си прием виното и ще слушаме.

— Душата е направена от Бога и Него трябва да потърси, от Божието да поема и да отдава. Потърсете доброто и светлото в сърцата си и тогава ще сте стъпили на пътеката към Отца.

— Така не говори свещеник. Кой си ти? – вика някой от тълпата, впечатлен от чутото.

— Има ли значение името? Богу мил.

XXX

Тръгваме с Камен за мегдана, уж вода да си наточим, а то – на моми менците да напиваме. Чешмата с три чучура е до мегдана, вградена в стените на калето. Некакви букви има изписани над чучурите, но времето ги е изтрило, нищо се не разбира.

От старата чешма почва стръмната пътека към Градището, дете е къщата на старейшината Никодим. Като орел стои нависоко, селото гаче да брани.

Камен се зазяпа нещо си и пръв стигам до мегдана. Там некаква девойка се е навела над струите да се умие. Пшеничните ѝ коси разпилени, фигурата – ефирна, съща самодива. Явно съм извикал нещо си, щото самодивата ме стрелва със сивосините си очи, загръща се в наметалото си и дим да я няма. Що за чудо е това?

— Какво? – викам на Камен.

— Бутам те вече от сума ти време. Що ти е?

— Самодива. Ти виде ли я? – шепна му аз.

— Дрън-дрън! По-хубава от моята Санда нема. А, ето я и нея! – отвърща Камен и се запътва към либето си.

XXX

Старейшината Никодим е всичко, от което има нужда селото. Той лекува с билки и баене, венчава и опява, разрешава спорове между селяните. На всичко отгоре в събота събира селото на мегдана, качва се на старата каменна плоча и говори – понякога за сърцата човечески и греховете, друг път – за мързела и неугледната кочинка на Джендо.

Слаб и попрегърбен, Никодим се опира на ясеновата си тояга, срещнала не един непослушен гръб през годините. Той се изкашля, поглажда дългата си бяла брада и изрича:

— Днеска нема аз да ви говоря.

На каменната плоча се качват Богомил и неговата спътница. За първи път тя е отметнала качулката си и немалко погледи се събират в нея. За момент красавицата се изчервява, но после възвръща каменния си поглед.

— Добри хора – започва Богомил. – Казвам добри, защото сте наистина такива. Вие страдате и страданието е запазило духовете ви непокътнати. Идва византиецът – гори и плякосва, идва боляринът – и той граби, идва свещеникът – уж Божи му думи в устата, а пълни торбата. Питам – докога така?

— Ти – какво? Буна ли искаш да дигнем? – вика Бона, жената на воденичаря. Едра колкото оратора, тя с веща десница върти воденицата и многобройната си челяд, уважавана от всички.

— Размирници! Знаем ви вас! Колко забрадки ще почерните и къшли на въглени ще сторите? И после коги бегате, ние теглилото да теглим – приглася ѝ Куна хлевоустата. Змии ли има в тая уста – не зная, все на бялото черно казва.

Не сме дошли за меч, а за мир – изстъпя се странницата. Гласът ѝ е звънлив, но сякаш изсича правдиви думи. – Взимат ви житото, взимат ви дори жената. Но има нещо, което никой не може да ви отнеме. Това е духът! Него сме дошли да пробудим, по друг начин да живеем – праведно. Възправете се по дух и бъдете един на друг братя!

*„Възправи своя дух, човече!
Духът е твой, твой е духът.
Пристъпи в дебри духовни, човече!
Там е твоят път, там е твоят път...”*

Тъй пее Макрина, богу милата. Мелодията се лее и влиза като еликсир в душите на селяните. Едно по едно лицата се отпускат и разведряват.

Хубаво пее и хубава е – прошепва Куна, – ама да знаете, от дявола ще е...

Х Х Х

— Елате с мен! – кани Никодим божиите хора след събирането. Костеливата му ръка посочва и мене. – Ти – също! Отдавна ти е време!

Поглеждам към Камен, но той е потънал в очите на Санда, ръцете ѝ държи, славна работа. Не му е ни до мене, ни до всичките ангели и дяволи, взети заедно.

Пъхтим по стръмната пътека към Градището. Неусетно ръката ми намира ръката на Макрина.

— Остави! – вика тя. – И сама мога да се покача.

Никодим се обръща и ме поглежда строго, но нищо не казва. Ето ни и на Градището.

Пристъпяме в кръга от камъни, а по средата му има друг, плосък камък.

— Ето! Това остана от Орфеевите ученици – казва развълнувано старецът и изважда нещо, увиено с кърпа. Виждаме дървени плочки с издълбани букви.

Богомил поема плочките, целува тях и десницата на стария колобър. Същото сторва и девойката.

— Иди там! – нарежда ми Никодим, сочейки един камък от кръга.

Богомил и Макрина се нареждат по други камъни и така образуваме триъгълник, а Никодим остава по средата.

Молитвата към Бог е безмълвна, но аз усещам как вълната на Божия Дух ме хласва и затрептявам с останалите. В един момент на празните четири места съзирам духовете на загиналите колобри. После всичко утихва, но някъде в мен зрънцето продължава да трепти.

Насочваме се към ръба на Градището, откъдето се вижда целото село като на длан.

— Те са готови – казва Никодим. – А вие готови ли сте да ги поведете?...

XXX

Пътят към воденицата извива като змия по стръмнината и после покрай реката.

Двамата с Камен държим здраво поводите, да се не сурнат конете по нанадолното.

Богомилите ни бяха помогнали да натоварим чувалите със жито и сега почиват върху тях.

Макрина ме потупва по рамото и сочи напред. Усмивам ѝ се и кимам – вече се вижда воденицата.

Посреща ни стопанката Бона с угрижено лице.

— Напразно сте дошли. Днеска май няма да се меле... – мърмори тя и сочи колелото, запряно с две греди.

Мелничарят и неговият син напразно се опитват да наместят главината и подменят счупения клин.

Аз, Камен и Богомил се приближаваме да помогнем.

Макрина остана с Бона, за да прегледа болnavия ѝ син Марко.

Главината на воденичното колело се държи на три клина, но единият се беше счупил. Богомил оглежда повредата, взима теслата и длетото от ръцете на Страхил и с вещина изважда счупеното, както и един от здравите клинове.

— Дръжте! Подпрете гредите по-навътре! – нарежда ни той.

После измайсторява нов клин по размерите на здравия и ги връща обратно.

— Пускайте сега! – вика богомилът.

Колелото започва плавно да се върти в гнездото си, а добрият майстор изтупва ръцете и дрехите си от стърготините.

— Добра работа! – хвали го воденичарят. – Ти да не си дърводелец?

— Може и да съм бил. Исус Христос също е бил дърводелски син, пък виж после какво станало... – отвръща духовникът.

XXX

Връщам се към къщата на воденичаря, любопитен да видя какво е сторила Макрина.

Болният лежи и пъшка на одъра си, отметнал завивките. Обръщат го по корем и богомилката поставя двете си ръце на кръста му.

Внезапно виждам сияние около главата на лечителката. Същата тази светлина заструява през ръцете ѝ, влива се в болните бърбурци на младежа и той задиша по-леко. Изтичат само няколко мига на това пречудно видение, но резултатът е смайващ. Само аз ли бях видял светлината? Самодива ли е Макрина?

Заедно обръщаме отново Марко по гръб и му даваме да пие от отварата.

— Сега ще поспи – изрича тихо лечителката – но трябва да взема от цера три пъти на ден – от това пълнолуние до следващото. Бърбурците са свързани с луната...

Бона смутено гледа девойката и не знае какво да каже.

— Сполай ти, добра знахарке – промълвява тя и се опита да ѝ целуне ръката, но Макрина я отдръпва. – Не знам как да ти се отблагодаря, но нали ще останете за обяд?...

Богомилката кима и тръгва към реката, за да си измие ръцете. Последвам я, без да я питам.

— Ти си самодива, нали? – избоботвам зад гърба ѝ. – Или ангел, предрешен в земен лик?

— Нито съм самодива, ни ангел, Тодоре. На Бога съм отдадена.

— Но аз видях... светлината – смутено проломотвам аз. – Имаше я, нали?

— Тя е светлината на Свети Дух. Ние поемаме от нея и я отдаваме на хората – със слово и дело. Това е да си богомил.

Спомням си случката при Градището и незримата вълна, която ме беше обгърнала. Това ли е да отпиваш от Светлината?

XXX

Обядът е на поляната пред къщата, където са заслани няколко черги. Дошли са също Деница – дъщерята на воденичаря, мъжът ѝ – ковачът Петър, и малкият Пръвко.

Само на седем лета, Пръвко обикаля навсякъде със сините си очи и бързите си крачета, докато накрая се прилепва към Макрина, показвайки ѝ новата си прашка. Двамата отиват до стобора и слагат няколко кратунки, за да ги мерят.

— Животът е като това воденично колело – изрича Богомил, гледайки с удоволствие работата си. – Раждаш се, живееш и умираш. И така безкрай...

— Наистина ли имаме и други животи? Че какъв е тогава смисълът? – пита Теню.

— Виждате ли тия лястовичета? – посочва духовникът към стряхата. – Те се учат да летят. Тъй е и с човешките души.

— Че къде има хорско училище таквози? – чуди се Страхил.

— Ние сме тук, но душите ни нощем са в Небесното училище. Едни са едвам в първи клас, други са изкласили далече напред...

— А денем учим ли? – питам аз.

— Учим – като се молим на Бога, като отърсим от себе си гнилите клонки на греховете, като вършим добри дела. И още – като се научим да слушаме Бога и заръките Му.

— Ние се въртим в кръг като колелото. Но каква е тогава целта? – казва Марко, увлечен в разговора, нали не го боли вече.

През това време Пръвко извиква тържествуващо, защото е уцелил една кратунка.

— Ето ви отговора – досещам се аз. – Колелото се върти, но ставаме все по-бързи, за да стигнем крайната цел – да станем съвършени, както сме били създадени отнапред.

Богомил кима и опитва от гроздето.

— То е да се научим да живеем, както е проповядвал Исус Христос на учениците си. Да възприемаме от Светия Дух и да живеем праведно. За това не са ни нужни ни боляри, ни свещеници. Това е да живеем, озарени от Светлината Божия.

— Дръзки думи казваш, странниче! – изкашля се воденичарят. – По един омаен начин съвместяваш земното и небесното. Само че тук има суша, плевели, буболечки и кървав труд. Има боляри, византийци и лакоми свещеници. Трудно ще сториш на земята Небесното царство...

Х Х Х

Тъкмо се приготвяме да си ходим, когато от реката се чува тревожният вик на Деница.

— Помощ! Пръвко се дави!

Наскачаме мъжете и след малко Страхил вади малкото телце на палавника.

— Не диша! Направете нещо! – вика Бона.

Макрина избутва мъжете и коленичи. Натиска няколко пъти гърдите на удавеното дете и после го целува.

— Що му прави тя? – вика Деница и понечва да я спре. – Да не го омагьосва?

— Спри, неразумна жено! Тя му отдава дъха си! – хваща я за ръката Богомил.

Само аз мога да видя, че Макрина влива с дъха си и от онази ангелска светлина.

Внезапно Пръвко отваря очи, закашля се и повръща водата.

Разтърсена от плач, майката на момчето го прегръща. Очите ѝ срещат тези на лечителката.

— Господ да те благослови! До живот ще съм ти благодарна – казва Деница.

...Новината за добрата знахарка се разчува като гръмотевица в селото. Още на следващия ден болните се нареждат при кладенеца, където е седнала богомилката.

Дивя се на многобройните повярвали в чудото.

— Казвам ви, самодива е – шепне Бона воденичарката, – вижте как до вода е седнала. И къде отиде първо? Пак при вода, при воденицата ни.

— Аз пък викам, че е ангел – отвръща Камен. – Само с едно движение ми оправи изкълчения глезен. А и такива сини очи има – ангелски...

— Глупости, вещица е! Кой знае с какви демони ви е обаяла всинца. Ще си патите, тъй да знаете – нарежда Куна хлевоустата, но никой не ѝ обръща внимание...

Х Х Х

Богомилите отсядат у нас, в плевника. Нямаме стая за гости, но прекарваме хубави вечери край огнището.

Тия ваши небесни работи са хубави – започва тейко ми Колю, като пали лулата си, – но те не са за нас, простите хорица. Ние, селяните, сме привързани към майката – кърмилница, нея почитаме от време оно...

Богомил отмества недовършената си паница с леща и се замисля.

— Ще ти отговоря с една приказка: Решил Господ да сътвори земята, ала навсъде вода имало. Рекъл той на дявола: „Гмурни се до дъното и извади малко пръст, земя да сторим“. Послушал дяволът, главил се за ортак. Сторили що сторили и легнали да спят. Но злото не спи. Хванал Сатаната спящия Господ и го понесъл на север да го дави, но земята натам се увеличила. Тръгнал на юг – пак, на запад – пак, на изток – същото. На заранта Господ се събудил и рекъл: „Не можа да ме удавиш, щото докато ме носеше, благослових цялата земя“. И тъй, благословена от Господ е земята.

Неда тихо прибира съдовете. Чува се пукането на съчките в огнището.

— Може и да е така. Ние се молим за дъжд и берекет, но земята е нашата опора. Къде са ти тук небесата и ангелските работи? Те са хубави приказки и толкова – въздъхва Колю.

— Не усещате ли как напролет соковете изпълват дървесата? Как разцъфват пъпките и узряват плодовете? Всичко живо е благословено от Бог и неговото дихание – намесва се Макрина.

— Дихание... – нито може да се види, нито да се пипне – казва Камен, като почиства с мека кърпа дупките на кавала. – Ето това е диханието, дето го знам...

Упойната мелодия заструява изпод пръстите му, докосвайки сърцата...

— Всяко нещо, което е живо, го има, щото в него е Божието дихание – бавно изрича Богомил. – Без него то е мъртво. Диханието Божие кара живото да е живо, да расне и да дава плод изобилен.

— Значи и при човеците е тъй, нали? – питам аз. – Но защо не усещаме това дишане?

— То е още от греховете Адамови и до днес – отвръща Богомил. – Добър въпрос. Ние сме създадени от кал и в калта ще идем. Душите ни – те са ангелски. Но колкото повече грехове правили, толкова повече душите людски потъвали в плътта, заспивали и забравили за Бога, престанали да го усещат. Те забравили небесата, забравили, че душите им са от светлина – най-свещеното нещо, което Бог им сторил.

— Ние сме дошли да пробудим духовете – добавя непоколебимо Макрина. – Ни повече, ни по-малко.

— И как ще го сторите? – поклаща глава Колю. – Малцина биха ви разбрали, а още по-малко – помогнали. И аз не бих повярвал, ако не бяха чудесата, които сторихте. Не разбирам много що думате, но сте добри хора и добро вършите. Това ми стига...

Вятърът шепнеше нещо в комина. Той беше разбрал...

XXX

Сънувам някакъв дим. В него се лута конят, който ме бил намерил като бебе. Как знам, че е същият? Той се изправя на задните си крака и изцвилва.

— Ромеи! Ромеи! – събуждат ме виковете на нашите.

Всички наизскачаме от одърите и излизаме навън. Покривът гори, но от разбойниците няма и помен. Къде ли са отишли – навярно към мегдана.

Богомилите грабват ведрата и заедно с родителите ми започват да гасят.

Камен се заслушва в нощните звуци. Някой вика от पोсока на кръчмата.

Лицето на брат ми побледнява.

— Санда! Бързо, братко!

Тичаме към брястовете, зад които е кръчмата. Взел съм вилата, но Камен държи нелепо в ръката си кавала, спасен от пожара. Чуден човек!

Предпазливо поглеждаме през зашумените клони и вле-

тяваме през задната вратичка. До тезгяха е проснат Джендо, с разкъравена глава. Борил се беше, до него лежи византиец с кухненски нож в сърцето. Но къде е Санда?

Отваряме предната врата и съглеждаме Санда, която вика, преметната на коня на разбойника. Пламтящите храсти осветяват тази призрачна картина.

Сякаш събуден от сън, Камен грабва един валчест камък и го запокитва по похитителя. Византиецът се хваща за главата и пада. Без да чака да се окопити, батко ми се хвърля върху тялото и започват да се борят.

В същото време третият нападател се нахвърля върху мен. Мечът му среща вилата, която устоява на удара и заклещва оръжието. Завъртявам я и мечът иззвънява на плочките. Бандитът пребледнява и се опитва да се извърне, но следващият удар на вилата го приковава на земята.

Когато се изправам, Камен вече е станал от трупа на своя противник. Кавалът е забит в лявото око на похитителя.

— Убих го с кавала. С какво ще свира сега? – ни в клин, ни в ръкав промълвя той, като се олюлява. Санда го прегърща, плачейки.

Страхил и Теню воденичарят също се отзовават на виковете, макар и късно. Те разказват как са се справили с четирима разбойници. Дори и Пръвко стрелял от покрива с прашката си.

Събираме се в кръчмата. Масите и столовете по чудо са останали читави. Полегнал на тезгяха, Джендо не е вече в несвяст, а Макрина му е превързала главата.

Дъщеря му се опитва да избърше кръвта от лицето му.

— Що стана, дъще? Озлочестиха ли те? – прошепва старият кръчмар.

— Не, тате. Камен ме спаси.

Джендо повиква младежа и полага десницата му в ръката на Санда.

— Сполай ти, момко. Благословени да сте, деца. Сега мога спокойно да склопя очи...

— Санда прегърща татко си и само нарежда: – Няма да умреш, няма да умреш.

Поглеждам към Макрина, опитвайки се да разчета истината.

— Много е твърдоглав, ама кой да слуша – прошепва ми тя и се усмихва.

Х Х Х

Джендо не само не умря, но на следващата неделя вдигна сватба на щерка си.

— Ех, исках за царски син да те венчая, най-малкото за болярин, но и Камен е напет момък – рече той на Санда.

Венчава ги Богомил, с изричното нареждане на старейшината Никодим.

— Нека да е по-тържествено, затуй – обяснява той.

Камен е изправен, като че ли е глътнал гега.

До него Санда е във венчалната рокля на майка си.

— Господи, колко прилича майци си! – прошепва Джендо и избърсва сълзите си. Коров и кибритлия човек, а сега се разчувства.

— Някога Господ турил в мъжа и жената ангелски души, за да оживеят. Турил в мъжа ангел от третото небе, а у жената – от второто. Но това не значи, че жената е по-долна. Като чифт волове орете нивата на живота. Не като някои – до годежа болярка, след годежа – робиня. Обичайте се като ангели, заедно споделяйте хляба и солта. И внимавайте, защото тази клетва е запечатана от Бога.

В името на Отца, Сина и Светия Дух.

Богомил дава по един залък от питката на младоженците. После отпиват вино от една чаша.

Веселието е обхванало всички, съвсем забравяме за ромеите.

Х Х Х

На сватбата я няма само Куна. Беше заминала до съседното село при болната си сестра. Тъй изпусна и ромеите, и

сватбената трапеза. След няколко дни тя се връща пешком покрай воденицата и се спира да побъбри с Бона.

— Пък сестра ми вика, че наместникът на болярина Драгота търсил с дружина особени хора, като тия в наше село. Разправяли, че били опасни хора, даже награда давали.

— Казвах ви аз, не са читави тия люде, ама вие – не, та не...

— А ти обади ли за богомилите на някого? – хваща я Бона с едрото си ръчище. – Разправяй!

— Ми то, знам ли... – свива се омърлушена Куна – може и да съм рекнала нещо...

Без да обяснява нищо на домашните, Бона оседлава коня и препуска към селото...

През това време цепех дърва, а Макрина и Богомил ги нареждаха под сайванта.

Воденичарката профучава през портите на двора с коня и извиква, запъхтяна:

— Тръгнали са болярските хора да ви дирят. Побързайте!

Тя дори не слиза от коня, а го смушква в друга посока.

Забивам ядно брадвата в дънера. Богомилите се споглеждат разтревожено.

Какво да правя сега? Да тръгна ли с тия пречудни хора, небесния им занаят да науча?

Ясно е. Все някога трябваше да се случи – казва като на себе си Богомил.

Не след дълго конят на воденичарката довежда старейшината Никодим. Той дава знак на богомила и влизат в къщата при родителите ми. Там се започва разправия на висок тон.

Трябва да замине...

Но той не е един от тях...

Искате или не – вече е...

И как тъй пък изведнъж стана?

Не е изведнъж. Години го наблюдавах...

Наше момче е, не даваме го...

Не е вече ваше...

Почувствам се като кон за продан и тръгвам към плевнята. В главата ми всякакви ветрове са си уредили среща...

XX X

В плевнята Макрина вече е прибрала багажа си в едно вързопче. Реши се и пшеничните ѝ коси падат на красиви вълни на раменете ѝ. Сърцето ми се свива, като си помисля, че я виждам за последен път.

— Искам да дойда с вас – избоботвам аз зад гърба ѝ.

Девојката се извръща, държейки гребена като оръжие.

— Че защо? Тебе не те гонят – изрича тя колкото може по-безразлично.

— Как да забравя вас и небесата, дете ми покажете? Небесните ти очи... – казвам прегракнало аз, хванал ръката ѝ с гребена.

— Ще ги забравиш, по-добре е за теб. Тоя живот не е за тебе – упорито отвръща богомилката.

Ръката ѝ докосва сърцето ми и от нея заструява светлина.

Сърцето ти е чисто. Заради мен ли искаш да заминеш, или за Бога? – прошепва Макрина.

Свличам се на колене и прегръщам краката ѝ.

— Заради двете! Прости ми! Знам, че си Божия невеста. Де може обикновен човек с Бога да се мери? Но нали няма жертва Богу да те сторят, както в стари времена? Туй няма да го понеса...

Девојката се намръщва, после се размива звънливо.

— Тодоре, Тодоре... Ние ни животинка закачаме, нито месо вкусваме, камо ли човешка жертва да сторим. Но иначе речено, всеки ден се жертваме за Светия Дух и Му служим. Ние сме като огънчета, дете палят други огънове в човешките сърца и така дорде изгорим...

— Значи... не е верно? – викам аз, изправям се и ми иде вдън земя да потъна от срам.

И аз, магарето, на приказките на Куна да се хвана...

Ето че в плевнята влизат Богомил и Никодим, но още спорят.

— Не може да мине без Утешението, то си е традиция – вика Богомил.

— Глупости. Той вече е посветен. Излишно е – не се дава Никодим.

— Хм, станало е на свещения кръг на Градището и все пак...

— Достоеен е, ти казвам! Брей, че инат!

— Добре, ще я караме по-накъсо. Болярската дружина няма да ни погали с гъше перо...

— Няма що – свети хора тъй да се дърлят...

XX X

Пъшка Богомил, но вади от багажа си една копринена и извезана кърпа, както и някаква книга.

— Коленичи, Тодоре! – вика той и ме забулват с туй покривало.

— Тодоре, ти искаш да приемеш духовно кръщение, чрез което се дава Дух Свети? За него е свидетелствал още Йоан Кръстител, като е рекъл: „Той ще ви кръсти с Дух Свети и огън.“ Сам Исус Христос е полагал ръце на учениците си и те са поемали от огъня му. Това кръщение от времената на апостолите с полагане на ръце и предаване на Духа Свети е запазено до днес и до свършека на света. С огненото кръщение ти ставаш дом на Духа Божи, ще слушаш мъдрите Му повели и ще му служиш според дарбите, дето ще ти даде. Казано е: „Бесове гонете, болни изцелявайте...“

— Тодоре, приемаш ли Светия Дух?

— Приемам – и тъй три пъти.

Тогава полагат евангелието на Йоан на главата ми, както и ръцете си.

— Свети Отче, приеми своя раб в твоята правда и изпрати своята милост и своя Свети Дух над него! – и така три пъти.

После ми махат покривалото, изправят ме и ме разцелуват.

— Защо не почувствах нищо? – питам старейшината.

— Ти прие вече кръщението на преслапа. Духовете на колобрите го сториха.

— И сега – какво? Колобър ли съм или богомил? – викам му аз и си гледам ръцете, да не би да са ми поникнали пера.

Доскоро сериозни, и тримата посветени се разсмиват.

— Духовен човек си, ама ти е още жълто около устата – смее се Богомил.

Родителите ми извеждат конете. Оседлали са три коня.

Може да се каже, че ни изпровожда цялото село. Малкият Пръвко подава на Макрина букет метличини и я прегръща.

— Вземи ме! Искам да дойда с теб! Много ще слушам и всичко... – казва юнакът.

— Малък си още. Но ми обещавай – като тръгнеш да вършиш някоя пакост – спомни си за мене. Като свършиш добро дело – пак си спомни – отвръща богомилката и го целува нежно по челото.

Старейшината ни изпраща през тайната пътека отвъд калето. Дълго се вижда високата му фигура, която маха за сбогом.

— Накъде отиваме? – питам Макрина.

— Към Велики Преслав. Там има още много да се изучиш – отговаря вместо нея Богомил.

*Те носеха Светия Дух
и не ги познаха.*

*С меч ги посичаха
и на клади гориха.*

*Но искриците от огньовете
запалиха целия свят!*

Вечна им памет!

Паметта на вековете: Колобрите са били езическите жреци преди християнството, наследници на Орфеевите ученици. Техни приемници станали богомилите.

Ритуалът на посвещение е автентичен, от требник на катарите, само малко е съкратен. Принципите на духовно развитие и единение с Бога са били известни на дедите ни от незапомнени времена.

Макрина и Тодор Странник са били известни богомили, посечени в Търново.

ТИ ГОРИШ, ЗЕМНЬО

Моя свидна,
ти гориш, земньо,
от враг погазена.
Ти гориш, земньо,
и твоите
къшли на въглени.

Моя скръбна,
ти гориш, земньо,
сърце поломено.
Ти гориш, земньо,
и твоите
дечиня-еничаре.

Моя свята,
ти гориш, земньо,
за тебе жалиме.
Ти гориш, земньо.
Душите ни
с тебе изгоря.

Моя песен,
ти гориш, земньо,
вера недадена.
Ти гориш, земньо,
и ангеле
за тебе пейая...

БАЛАДА ЗА КУНА

Било по времето, когато България падала под турско робство. Иван Шишман бил чак в Дръстър, а местните владетели трябвало сами да се отбраняват от нахлуващите орди.

Село Кунино се намира в Искърското дефиле. Там – на платото Рудина, над него се намирала крепостта, защитавала дефилето.

В подножието на скалите се намира пещерата Дяволската воденица, където според друга легенда Крали Марко пленил дявола и го накарал да му мели жито.

И ето ме нá – в пещерата, и чувам един шепот:

— Юнак, юнак, юначе...

Куна е – дъщерята на болярина, загинал в битка с турците.

С ужас тогава гледали жените плаващите в Искъра глави на техните синове и бащи.

Но Куна не се предала.

Куна болярка сиротна

от кале викна, провикна:

Ставайте моми, тръгвайте!

Земя тежи от кървѐте.

Стига везали гайтани!

Ставайте, идат душмани!

Хурки не ще да видите,

със стрели ще да придате.

Игли не ще да въртите,

с боздуган ще да смъртите.

И сякаш чувам един напев, но изпят от момите:

— Юнак, юнак, юначе...

Яхнали дребни тракийски коне, въоръжени с лъкове, стрели, боздугани и малки кръгли щитове, стотината девойки правели засади и пречели на башибозука да премине. Дълго време турски крак не стъпил тъдява.

Но ето че започнала да се задава редовна турска войска и момите се приготвили за сетния бой.

Ето ги – те излизат по двама на кон през крепостните порти.

*Че проехтяха горите,
че затътнаха скалите.
Вдигна се страшен Балкана,
с девойки земя да брани.*

Не страшен – страховит беше викът на девойките. Толкова силен, че окамени враговете и смелите амазонки ги избутаха в пропастта.

Но ето – иде втора вълна. Момите пришпориха конете към крепостта и някой ще си помисли, че диреха защита зад стените ѝ.

Но не – те извърнаха жребците, подредиха се на групи и отново нападнаха, преди османлиите да са образували бойни редове. Те жилеха като оси, нападаха и се връщаха, разменяха местата си. Девойките тъчаха на български стан кървав погребален саван за поробителя.

Пашата, който гледаше битката, си помисли: „Това не е стратегия, а кървава сеч.“

И ето иде трета вълна, но този път мерят краката на конете. Една по една падат безстрашните моми. Остава само Куна.

С диви и похотливи викове турците я гонят по каменните стъпала на калето. Ето – стигат до Николов чукар.

Куна се обръща към тях и заблестя тъй силно, че изчадията юдови ослепяха, онемяха и подвиха опашки.

Куна се засмя гордо, обърна се и полетя в пропастта.

Дето се заплетоха косите ѝ, станаха на особен вид бръшлян. Тялото ѝ падна в Сини вир, син като очите ѝ. Душата ѝ намери покой в пещерата.

И ето ме – отново там. И отново чувам шепота:

— Юнак, юнак, юначе...

Куна ме докосва с призрачната си длан, усмихва се и изчезва.

Жив ли е духът на Куна? Жив ли е духът български? Но там – в началото на селото, ни посреща паметник на Куна с меч в ръка...

САБЯТА

Зове ме силно,
тегли ме в съня ми
пътека тайна
и дерат ме тръни.
Задъхан качвам
оня рът в скалите,
де ручей пее
приказно в мъглите.
Пръстта разравям,
търся те с душата.
И ето – виждам
сабята в ръката.
Докосвам те
и виждам си лицето.
Крещя със сабя,
нямо е небето.
Прииждат думи,
спомени нечути.
О, Господи!
Нима съм бил хайдутин?

ГАЛУНИНАТА САБЯ

Галуно, либе хубаво, косите ти – свилени, очите ти – сини вирове - в тях потъвам.

Как се на чешма видохме, как ни се взори срещнаха, сама ми кобилица даваш, тебе да изпроводя.

Галуно, нежна кошуто, как се на Женски вир сретихме, устните ти – ягодови, вричането – магесно.

Как ли те майкя не дава на овчар беден невеста, а сме си дали сърцата.

Кога се роса дигнала, песен юнашка е литнала, момци са на рат тръгнали за земя наша страдална.

Та ми те видох, девойко, сърце ми за тебе се лее и тия думи изрича:

— Галуно, либе хубаво, немам си пръстен годежен, кахърна ми е душата.

А ти ми вързоп даваш, с китка трендафил закичваш.

— Не се кахъри, Бояне! Давам ти на дедо сабята – тя е оброкът ни сватбен, с нея чалми да ломииш.

Га се на Чипровци бихме, много си врази затрихме, но пак са безчет остале.

И се на село вратихме, селото – изгорело, нема Галуна невеста.

Сите са в рът побегнали, сите са пропищеле, подир тех – башибозук страшен.

Та вдигнах сабя оброчна и се на момци провикнах:

— Сговорна моя дружина! Нема да паднем мърцина! Челяд да си спасиме, да пазим честно име.

В кръв шумолят полята, ще излети душата, ала не давам сабята, сабята си – галунина.

Галуно, либе хубаво, що е солен дъжд закапал? Очите ти – вирове, в теб ми потъна сърцето...

Га се лета минале, момче у гора вървеше и му гора шепнеше.

Там – на баира, остала сал една ръка хайдушка, стиснала здраво сабята.

И се момче затича, майци си да покаже.

Взела е майка сабята, с черна я забрадка повила.

— Туй е на тейка ти сабята... – заръда майка Галуна.

Галуно, либе хубаво, виждам те от светлината, уемам се към небосвода, ала те помня в душата.

Кога се гора зашуми – с листо да те погаля, кога се е вятър подухнал – с него да те целуна...

ИЗПИСАНО НА НЕБЕСАТА

Сега, когато в бяла власеница духът ми се уема към Светлината, една молитва излъчва цялото ми същество: Господи, упокой душите на мъчениците! Благослови костите на ония, които погинаха за род и вяра под ятагана на зверовете! Които вървяха и вярваха докрай след кръста! Жертвата им не е описана, освен с кръвта им на небесата! Вечна им памет!

* * *

Хич не си е малко наше село – сигурно има сто къшли и две махали. Некогич потоп ли е имало или поганска напаст – от селото до реката камик връз камик не останало. Сите бегали нагоре и тъй издигнали Горната махала. Хубаво, ама харна земя изпуска ли се – дето боднеш нещо, край реката се хваща. И тъй обратно заселили Долната махала. Там се хвалят с доматиите и пипера, а карпузите – големи като читашки глави.

А у Горната махала какво – само кози и лозя виреят. Но им е най-хубаво виното!

Та така – тая препирня и надпреварване между двете махали не е отколе. Ама ме питате – аз дека съм? До мегдана, во черковата поп съм, баш между двата огинья, да ги спирам, да се не ритат като атове.

Менека баба Сладуна до Христовия дом подфърлено бебе ме намерила и отгледала като свое. Хората все тъй разправяха, че пъпът ми в църквата паднал, значи – за църковните работи да се изуча, че и хляб да си имам като съм сам-самин.

Речено-сторено. Проводили ме настоятелите да се запоя и ей ме на – обратно у село. Само дето баба Сладуна, честна ѝ пръст, се поминала, дорде съм бил у града, пък те хабер да не ми пратят...

Тъй почнах у черковата служба да служа. За клисар ми дадоха Ивана Лудото – малоумно, но незлобливо и много работливо момче. Много обичаше да бий камбаните. Дай му на него да бий и да зяпа отгоре!

С дълга брада и много слаб, все ставах за задявка на младежите, ама не се сърдя.

— Ей, попе, то сватби, то кръщенета – а все си слаб!

— А вие Ивана Рилския знаете ли? – думам аз. – С акриди и мед се е хранил, а какви славни дела сделал...

С дружен смях момците отминуваха, далече им божиите работи, виж – некая мома по да имат в сърцето. Тъй течаха времената в наше село, ама други настъпиха...

* * *

Чудна пролет се пукна у наше село тая година! Едни дървета напъпили, един цвят и сладостно ухание на нещо ново. Само дето щъркелите още ги няма в гнездото на камбанарията. Де ли са се изгубили нашите щъркели?

Всичко хубаво, друго някак. И момците от двете махали – едни кротки, гаче ангелчета небесни. Наместо у неделя пред кръчмата със сопи главите да си пукат, все се събират у Митю Кривия воденичаря, все за нещо си хортуват.

Митю ли? Митю Кривия – тъй му е прякора, щото лани си счупи крака като оправяше колелото. Ужким един хекимин от града му събра костите, ама накриво зарастнаха и тъй остана да си куца. Син му пое меленето, че то с тоя крак и една торба, не мож подигна. А щерка му, Елица – най-лична мома в селото. С онея ми ти дълги черни плитки, с онея ми ти дълги мигли и очи като на кошута, а стъпя като царица...

Тъй стана, че венчавката ѝ с Петър от Горната махала ознаменува сякаш края на махленската сръдня, тъй поне се надявах. За Петра, сина на Вълю Чобанина, що да ви река?

Строен левент, а умът му – сече като бръснач. С кестеняви коси и сини очи, може да вземе сърцето на всекоя изгора. Ама не – Елица, та Елица...

Само дето никой се не мерка тея дни у черковата, а за полска работа не е време и ми е криво. Де са всички?

Питам Райна, щерката на даскаля Маноля:

— Райно, оти у черкова никой се не весна?

А тя ми рекна:

— Ми то, попе, нали знайш – шием, тъчем, прикя стягаме.

— Бре, че то десет ката прикя досега да сте сторили! – викам малко обиден аз.

Питам и Рачо Сербеза, кундурджията, пръв другар на Петра. А той – дребен, ама як, засукал едни мустаки и дума:

— Стягаме надпревара по мерене с пушки, нали ловна дружина имаме. Много лисици има тъдява – и ми намига...

Странна тая пролет, с едни потайности у всички. И сите едни вървят горди, усмихнати, лицата им светят. Мислех си – за Великден се стягат, а то – друг Велик Ден, ама кой да знай?...

* * *

Тъкмо Иванчо би за последно камбаните по вечерно време и не щеш ли – сите момци у черковата влезнаха. Гледам го Петър, отпреде ми, пристъпя от крак на крак.

— Що има, Петре? За венчавката ли си дошел?

— Бе то венчавката... – мрънка той – за друго сме дошли.

А Рачо Сербеза, като по-окумуш, за расото ме хвана и както си е гласовит, шепне като мечка.

— Попе, чалмите нещо са се разшетали. Оружие по къщата дирят. Молим те у черковата пушките да скрием... – и ме гледа, гаче на икона се моли.

— Що думаш? Оружие в Божия дом? Как тъй да стане тая работа? – викам му аз слисан.

А той като се ядоса, хвана ме за гушата и ме повдигна.

— Попе, ние свято дело сме подхванали, за свободата народна. Как тъй Бог да не благославя правото дело? – и ме пуска, сякаш змия усойница е държал.

А Петър ми дума кротко, ама очите му горят право в сърцето ми като живи въглени.

— Отче, слез на земята най-сетне! Или си със селото, или – с душманите...

И си тръгнаха те, а на мене ченето ми трака. Брей, що сторих? Как небесните и земни работи у ред да туря?

Паднах аз на колене пред Пресвета Богородица да се моля що да сторя. Как оръжия смертелни в пресветия храм да скрия?

И изведнъж – гледам златна светлина, а то отвънка сигур вече месечина грее. И светлината – право в олтара свети.

Значи – ей къде да се крий. Щом е света работа – на най-светото место да иде. Олекна ми на сърцето.

Ставам аз и както съм си без калимавка, тичам към воденицата. Отварям аз, ни жив, ни умрел вратата и викам: - Братя! Знамение небесно ми се яви! Знаем де да скрием пушкालата...

* * *

Тъй скрихме оръжието. На сетния ден съботен, заранта, Райна, на даскала щерката, минува.

— Що, Райне? Да се изповедаш ли си дошла? Абе, то не е време сега, но – кажи...

— Тейко ма проводи с таз бележка и да ти кажа, че момците вечерта ще дойдат да се закълнат, готов да си – мига срещу мене тя с невинните си очи.

Отиде си момата, отварям хартийката, а тя пари от думите, вътре изписани. Силен, ама болен човек ги писал. Даскал Манол миналата пролет шамароса едно заптие и мискинин го нарече, щото девойки от школото задирял. А то как да се обърне работата – у града даскала запряха. Що са го правили – не каза, ама подир седмица с каруца го докараха, гръбнака му пречупили и краката не мърда. Ни жив, ни умрел, последна комка му давах, ама оживе. Добре че нотабилите Петра за подидаскал сториха, щото школото щеше да се затвори. Ама бива ли тъй – за една права дума изедниците човека да затриват...

Харни думи написал даскала, ама не стигат. Как свети думи на молитва да уцеля? И тъй мислих, и инак. А вечерта иде. Брей, що да сторя? Нема такваз молитва у кондиките...

...Дойдоха значи момците пременени и Райна с тях. Хубава работа – бива ли за юнашко дело мома да се закълнява?

Отворих ази Светата книга, ама устата ми – залепнали. А Рачо Сербеза тури отгоре пищов и кама от силяха си и вика.

— Хайде сега, давай попе!

И почвам аз, а думите сами от устата ми излизат, гаче сам Йоан Богослов на ухо ми ги реди.

— Ние, от селото юнаци събрани, за свободата народна издигаме глас и оръжие. Кълнем се да се бием докрай с душманските зверове юдови за земята родна и ако би дали живота си – да умрем за нея!

И нека на тая клетва свещена свидетели бидат кръстът, камата и пищовът. Бог да благослови десниците ни и светото дело! И който се отметне от клетвата – във вечен огин да гори и анатемосан да биде!

Амин! Заклех се!

Казах аз тея думи, а те не от бележката, от сърцето ми излезнали. А от очите ми – сълзи текат. И думам на момците събрани.

— И аз се закълнах!

* * *

А буната почна ето така:

Дойдоха рано заранта момчетата во черкова. Изпървом не ги познах – таквиз пременени – с форми, украсени с гайтани, калпаци с левове – московци същи! Ето, значи, де момите са си изболи очите, дрехи да им стъкмят.

— Абе момчета, рано сте дошли за венчавката на Петра! – подкачам ги аз.

А те – радостни, очите им светят, гаче на сватба отиват.

И Митю Кривия с тях – посивял от брашното и годинките, а като дете се радва. Нищо че куца.

Грабват пушките от олтара и право в Долната махала, дето турци и цигани има. А те – като чули първата пушка

– плюли си на петите и дим да ги няма. Само онуй заптие, зарад което даскала осакатиха, го сгасчили наште. А той – хвърлил пушката и през блатото. Мерили го веднъж, мерили го втори път. Уцелили ли – не разбрали, щото потънал...

Връщат се момчетата пред черкова на мегдана и юнашка песен пеят, значи – успели са.

— Иване, скоро бий камбаните! – викам аз.

Бият камбаните – целият Балкан се тресе, целото село се събра като на празник. Майки с китки синовете закичват, деца викат, баби се кръстят. И сите се радват на свободата и войската наша.

Гледам и аз напетите юнаци и си мисля:

„Боже, кой бех аз, че ги закълнах? Та те от Господа Бога благословени са си били, свети арахангел Михаил оружие в ръцете им турил и ангелско войнство подир тех лети...”

И ето – пред тех се изстъпиха Петър и Елица, венчавка да им сторя. Елица – целата в бело, ангел небесен. А Петър у тази форма – княз български. Смъмрих Иванча короните пред черкова да изнесе и там – пред всички – ги венчах... Какви съм думи издумал – не помним. Само после ми разпразвах, че цар и царица съм ги наричал. И тъй си остана – сватбата на царя и царицата български во първия ден свободен.

Тъкмо свършихме венчавката и пак камбаните забиха.

Бре, Иванчо, полуде ли? А той – бие, дългите му коси развени, и вика:

— Ехе-е-й! Щъркелите, щъркелите-е-е!

И верно – щъркелите най-сетне си дойдоха. Кръжат около камбанарията за късмет. Сватба и щъркели – двойна добра поличба за делата народни. Тоз беше най-щастливият ден на селото вовеки!

* * *

Пияни, пияни беха тея дни свободни, от свободата се опивахме.

Ама много хубаво – не е на хубаво. Седмица мина, а от града нищо не иде. Нито юнаци наши хабер да пратят, нито читаци на юруш да пристъпят. Бре, каква е тая работа?

Хортуваме си тъй с момците на мегдана. И тъй го милихме, и инак – трябва да пратиме некой да види що става.

— Ама да е некой, дето да не буди подозрение – казах дълбокомислено аз. – Каквато и войска да срещне, да не го закачи.

Чула туй Стефка, жена разпътна, и при нас дойде. Тръсна червените си коси и тъй вика:

— Мене ме пратете, все едно за червила и белила съм у града отишла. И аз за свободата нещо искам да сторя. „Брей, грешница, а засрами много праведници!“ – мисля си аз.

— Абе то – харно, ама сама жена на път – не е добре! – рече Митю Кривия.

И тъй решихме Стефка с Митю да идат да видят що става. Тръгнаха те с една каручка, а ние ги гледаме и сърцата ни като врабчета свити.

Подир обед откъм Горната махала почна пукотевица. Турците и циганите, що избегаха от село, ни изедоха главата. По овчарските пътечки башибозукът превели да ни удари в гръб. А те, нашите момчета – към долината и града гледали, отде да знаят, че отзад идат.

Тъй паднаха първите жертви. Настана паника. Всички от Горната махала побегнаха къде черкова и Долната махала.

В туй време гледаме с Рачо – връща се каручката, Стефка някаква червена кърпа вее. Наближи тя, скочи и тича запъхтяна. Гледаме – по кърпата кръв, а жената от уплах не може продума.

— Войска, голема войска иде от града!

— Кой, наши ли? – пита Мирчо Нотабила и всички го изгледаха изкосо.

— Стефке, а де е Митю? – дума Петър, а лицето му пребледнело.

— Нема го вече Митю... – рече жената и се разтреса от плач.

Сълзите на Мария Магдалена беха в очите на тая юначна българка...

* * *

Като черни градоносни облаци се нахвърлиха башибозуците на Горната махала. Екот на пушки и писъци се сляха в едно. Пламнаха къшлите, от юродите погански запалени.

И гъстък дим въздигаше отчаянието. У едни то биде отчаяна храброст, у други – отчаяна мерзост.

Пищят женурята и децата, бегат къде реката. А там – черно от аскера, дето от града придошъл. Кой избегал преди туй – избегал.

Сите мученици во черкова спасение последно подириха. И като минуват, разправят – милост немали душманите – всекиго де срещнат – посичали.

Ето я Райна, на даскала щерката и тя иде – ни жива, ни умрела.

— Райно, а тейка ти де оставихте? – питам я аз.

Страшни, страшни очите на туй дванадесетгодишно момиче, не могат заплака. И ми разправя как тейко ѝ рекъл на чардака да го изнесе, щото краката му не работят. И двата пицова му в скута положила.

— Бегай при баба Станка, щерко! Мене ме не мисли! Нема да се дам на чалмите мърцина! – тъй рекъл даскалът.

На колене го молила да тръгне, не склонил.

Гледам до сребърния бор на баира къшлата на Маноля – целата в огин – и изтръпнах. „Изгоре! Изгоре даскалът като воценица! Вечна му память!“ – и бутнах Райна къде баба ѝ, нищо да не разбере.

А камбаните бият на беда велика. Как туй момче, Иванчо, не се умори? Тича народа во черкова да се прибере, сам Господ Бог да ги запази от зверовете страшни.

Не щеш ли – пушка пукна и камбаните замлъкнаха. Полете Иванчо от камбанарията, а щъркелите над него уплашени кръжат. Тичам към момчето, а плочникът черковен – оплискан с кръвта му. Той ме погледна с ясните си очи само.

— Тате... – рече и издъхна...

Боже! Милият! Нали се за него грижих, сигурно за отец свой ме е имал! Паднах на колене и само очите му склопих, и го прекръстих. Господи, защо таз душа сирота ми отне? Толкова го обичах, макар да го хоках понякога...

Избърсах сълзите с опакото на ръкава, ама мъката нема кой да избърше. И тъй, с оцелелите от поганската напаст черковните двери запречихме...

...Пълно, препълнено во черкова с народ, стълпотворение велико. Едни се кръстят и викат.

— Света Богородице, спаси нас!

— Исусе Христе, помилуй ни!

Други стоят като гръмнати и не знаят що да сторят.

На едните намерих по некая христова дума да кажа, ама другите – не слушат, гаче са вече мъртви.

Малко беха третите, дето на нашите момчета помогнаха вратата черковна да залостим и за юнаците сгода да стъквим – от високите прозорци да мерят.

За мое удивление, сред тех беше и Мирчо Нотабила.

Чуден човек тоя Мирчо – харен, ама мълчалив. У черкова не ходи, а пръв жълтици за две камбани даде. У Митювата воденица се не весна, ни клетва закълна, а сам десет пушки пред момчетата стовари. Никой не знаеше що с никого не хортува. Едни разправяха, че някакъв ага, барабар с кадъните, изколил и от него му е златото. Други думаха, че хайдушко имане открил. Аз да ви кажа – грех тежък е сторил и мъчи се сега да го изкупи. Ама какъв е – никой не знай...

Сред останалите бе и Минчо чорбаджи. Другите големци още при първата пушка по терлици избегаха, а той – от глупост ли, от срам ли – остана. И все тъй вика.

— Отидохме, по-харно да се предадем...

Окачиха се на прозорците черковни юнаците и почна се стрелба люта. По едно време спреха – нема със що да стрелят. А отвънка викат:

— Предайте се, дорде е време!

Слезнаха момчетата от пушите и се чудим що да сторим.

Толкоз народ, жени и деца, на смърт – обрича ли се? Кой тез души клети от ада смертелен да спаси? Господи, дай ми сили!

— Пред вас с Кръста Христов тръгвам! Господ ще ни избави! Вервайте му! – викам им аз.

А Минчо чорбаджи на колене ми паднал и ръка ми целува:

— Вземи ме, попе, за живота си плащам!

Тъй дума, а аз ръката си дръпнах, гаче е усойница проклета.

— Ами ти, Мирчо, не тръгваш ли? – питам нотабила аз, учуден, че големец за живота си не плаче, а и стар човек е.

— Стари гарибалдеец се не предава! – отвръща той и сите се учудихме на тея негови думи.

През туй време Петър и Елица, младоженци, се простиха.

— Отивай, Елице, мила моя невесто! – тъй дума Петьо. – Ази от клетвата народна се не отричам..

Тъй се прегърнаха – млади, хубави, а на мене душата ми за тех плаче...

Отворихме вратите черковни, грабнах кръста Господен и пръв пред върволицата застанах.

— Не стреляйте! Жени и деца миром предаваме се! – викам аз, колкото ми сили държат. И тръгнахме с мъка страшна към съдбата...

* * *

— Не стреляйте! Предаваме се! – викам аз и войската, наобиколила черковата се разстъпи, тълпата да пропусне.

И сите от ужас сковани, пребледнели. Деца у майки се притискат, да извикат не смеят.

Не щеш ли – чорбаджи Минко побегна напред и право пред главатаря метани струва.

— Пощадете ми живота, агалар! – тъй дума и кесия тежка подава.

А главатарят Карахасан, в черно облечен, но дважд по-черна душа носи, и не посегна на златото. Падна кесията на земята и се разсипаха жълтиците. Кима му с глава той, все едно дума: „Вдигни я!“.

Наведе се чорбаджията, а турчинът извади пищова из силяха си и го застреля.

Падна Минчо настрани, а изстиващите му очи – в алтъните гледат, не можаха да го спасят.

През туй време назад некаква суматоха настана и се обърнах да видя. Из черковните порти Петър като лъв изскокнал и двамината черкези отзад с нож претрепа.

— Елице! – вика. – Бегай! Душманите кръв са намислили! Разбуниха се хората. Напред ли, назад ли – не знаят що да сторят.

Тича Елица, целата в бело – самодива съща, към любимия си, сякаш криле са ѝ поникнали. А поганците оръжието зареждат.

Стигна тя до Петра, прегърнаха се. Неколко пушки изгърмеха и в началото си помислихме, че не са ги умерили.

Кога барутият дим се разсея, паднаха двата влюбени гълъба на земята. Алени рози на булчинската рокля цъфнаха. Странна тишина настана. Дори и турците се стъписаха, такава верна любов несрещнали.

После се окопитиха, заблъскаха с прикладите на пушките и ни обградиха като стадо вълци. Други в отворените черковни порти нахълтаха, останалите мъже да погубят.

По знак на Карахасана двамина черкези ме хванаха и къде него проводиха.

— Пощади ни! Имай страх от Бога! – викам му аз.

— Гледай! Гледай колко верата ви струва! И дали вашият Исус ще ви спаси! – тъй вика агарянинът и на кръста се изплю.

Извадиха башибозуците ятаганите и викат наужжим: „Ха! Ха!“ – че ще ги посекаат. На третото „Ха!“ наистина се нахвърлиха.

Стон на ужас и отчаяние извика множеството като един. Тоя вик ме разтърси целия! Господи, дано до твоя небесен престол е долетел! Боже, хвърли гръм връз неверниците погански! Исусе Христе, спаси ни!...

Един душманин хвана Райна за плитките, с нея да се погаври. Пищи момичето, а баба ѝ Станка с голи ръце откъм гърба на звяра за врата го души, чедото да спасява. Умре арнаутиът, ама друг, като виде що е бабата сторила – със щик между плешките я прободде.

Друг турчин дърпаше бебето от една майка да откъсне. Като виде, че не може, другарят му ръцете ѝ посече. Ръцете ѝ за бебето още вкопчени, не падат. А мученицата майка не посечените си ръце гледа, но рожбата си, и падна възнак, светица съща. Господи, в небесното царство приеми я!

При тея страшни гледки повече не издържах. Разбутах черкезите, дето ме държаха, вдигнах кръста и викнах.

— Зверове! Изчадия юдови! Проклинам ви с целото си сърце! Анатема! Анатема! Ана....

Писькът на ятагана посече последната дума...

* * *

Издигат се пламъците черковни и с тех душата ми се уема нагоре към Светлината. И страшна вина гори в мене – толкова люде с Кръста Господен изведох да спася, а сите погинаха.

Прости ми, Боже, че земните и небесни дела така смесих в мене! Че търсех телесното, а не духовно спасение. Че търсех чудо да сториш, а то чудото – в сърцата ни е било.

Но не в твоє ли име се закълнахме? Не в твоє ли име вяра и род бранихме? Не в твоє ли име ги поведох спасение да дирят? Ако е малко била верата ми да ги спася – накажи ме, Господи, в геената огнена! Ако ли в тебе неверно съм уповал и не съм разбрал божиите знамения – осъди ме!

Ето – напреде се види златната светлина. Като стигна до нея, пред Съдното ти Око ще падна ничком и ще се моля с цялото си същество.

Господи, спаси душите на тези мъченици! Светлите им души благослови под небесния си престол!

Костите им ще потънат в земята, а кръвта им дървесата ще поемнат. И нема кой да разкаже подвига им свещен.

Затова, Боже, в ангелските скрижали изпиши с огнени букви спомена за тях на небесата!

И нека потомци с чисти сърца истината да подирят и се поклонят пред светия им завет!

Амин!

Шепотът на времето: Разказът е за село Смоляновци, заличено по време на Чипровското въстание.

САМОДИВСКОТО ДЪРВО

Трена си у гора ходеше,
скръбна си желба жалеше:
— Ой те теб, дъбе оброчен,
за желбата ми нарочен.
Две съм дечица зачнала,
две са у земе легнале.
Боже, във твоето име,
чедото трето спаси ми!

Поел я дъба желбата,
заплакали са клонете.
Не ми дошла Божа майка,
най ми дошла самодива.
— Немаш грех, майчице клета.
Баба ти триж е проклета,
де пеленаче остави
до свещен дъб да се спомине...

Своя кръв искаш да имаш,
своя кръв трябва да взимам.

Х Х Х

Трена на колене паднала,
моли се ничком от душа:
— Вземи ми кръвта, оброчнице,
сал ми детенце не взимай!

Зашепнала самодива,
с вода я вълшебна умила
от самодивското кладенче.

Взела ѝ само шамията,
оброка да закрепят...
Тъй си е Трена родила
момченце с косици златни
от самодивското баене...

XXX

Ех, че е радост бликнала!
Засмял се Иван хайдутин:
не му е слънце у дома,
най му е чедо родено –
да му засвети сърцето...

Тръгна Иван пак хайдутин.
Тръгна, та се не виде.
С китка го Трена проводи,
но за оброк замълча.
Печат ѝ ням на уста,
камък ѝ тежък на сърце.

XXX

Га се е месец запълнил,
треска я Трена затресе,
как рожба да си остави,
клетва да си изпълни.
Че си е люлка вързала
на дърво старо, клонато.
Тежка си сълза избърса,
под дъба да се разплати.

— Свидно ми чедо, прощавай!
Майка ти е оброчена.
Кога за мене заплачеш,

вятър да те залюлей.
Кога си мляко поискаш,
кошута да те напои.

XXX

На колене Трена паднала,
очи си о дъб зажмала,
края си да не види.
Дърво си е заплакало,
даже и камънете.
Дошла ми е самодива
и си е майка вдигнала.
С бяла я свила повила,
викнала вълшебна сила,
посестрима да я стори...

XXX

Тоз миг си е дъб забучал,
засветил и проговорил:
— Свидната кръв е платена.
Немаш дан, майчице Трена.
Там на Орлова поляна,
паднал е Иван хайдутин.
Куршум му е на чело,
сабя му е у ръка...

XXX

Горко си Трена заплака,
себе си за оброк бе чакала.
Желно детенце поглежда,
своя едничка надежда:
— Късно дойдох за obroка.

Твоятa съдба е жестока –
или без майка би било,
или без тейко-закрила.

Тея е думи думала,
към върли връх е тръгнала.
Литнала със самодиви,
юнака да си оплачат,
що е за вяра погинал.

ПРИКАЗКА ЗА ОГНЕНАТА РОЗА

Во време оно, га многострадалната ни земля била под турско робство, по прашните пътища шетали монаси, що учели дечинята на четмо и писмо, па покрай тех и големите. Що дирели те по друмите? Некой ли ти кажува? И ей ме на – монах Боре, покрай Враца да минувам. Но що ли ме сам дяволът накара в кръчмата да влезна? Седнах на една маса и некакъв бабаит говори за огнена роза, що сите тръгнале да дирят, гаче е чудо невидено.

— Требе да е голямо имане! – вика тоя, русолявият. Бабаит, ама с окъсани дрехи.

— А ти отде знаеш, видял ли си я? – питам аз, май унесен у хортуването.

— Викам се Димо – вика оня, ама не вика, тъй дума. - А ти за имането на Вълчан воевода чувал ли си? Да не е от него? – подпитвам я.

— Мое да съм чувал – мое да не съм чувал – кажува тоя Димо и ме изгледал един такъв подозрително.

Тръгнал съм си я, позалъгал глада с царевична питка и по козите пътеки към пещерите.

Там – по чукарите, какви ли не билки се въздят. Има една – изтравниче, ма сеги не ми е у устата за що е лек. Замислил съм се я за нещо си духовно комай, щото не съм гладен и чувам ръмжене. А то цяла глутница вълци по мене. Дигам ази тоягата, както Климент исихаст ме е учил, и право по мордата на главатаря им.

Че като се разлютиха онея ми ти зверинья, бой, та бой. Добре че изневиделица изскочи оня същия разбойник Димо, мери с кремъклийката, па после със саблята сече – славна работа.

— Дай да ти целуна юнашката ръка, момко! – викам аз, а той се дърпа. После поглажда мустаци и пита.

— Карта имаш ли?

— За кое?

— Хайде сега – за кое? За съкровището на воеводата.

Пъшкам аз, вадя от кондиките едно листче и му го давам. А той се мръщи, вади друг нишан и го слепя с моя.

— Видиш ли? Значи две половинки, у различни люде и така тайно да остане – разумява бабайтът и лицето му се разведри.

— Да, ама няма нишан де е пещерата. То карта на Врачанско всеки може да заима – гледам аз и се дивя на хартията. Тръгнали сме двамината нагоре по баирите, търсим пещери значи. Стигнахме толкоз високо, че имаше гнезда на орли.

— Еха – вика юнакът, – дай да си вземем яйчица, да си ги хапнем.

Че като налетяха ония ми ти птици, очите ни ще изключват. Ама гледаме некой стреля със стрели и тъй ни отърва.

— Хей, кой си? Сполай за помощта, ама я се яви! – вика Димо И секаш от магия излезла чудна девойка със зелена премяна, секаш е самодива.

Падам язе на колени и викам.

— Господи, ти ли си Огнената роза, самодиво?

— Не съм самодива, ами Елена ми кажуват.

— Да не би за... имането? – смига ѝ разбойникът.

— Може и имане да е – отвръща момата.

Нема що – света троица станахме. Гледа Елена нашите хартишки, обръща ги и тъй, и наопаки, па вади един лемон от торбата си.

— Стой! Отидоха нишаните! – вика пребледнял бабайтът.

— По-добре гледайте сега! – вика оная ми ти лудетина.

И наистина гледаме отзад – явиха се букви.

— На дваесе стъпки от сребристия бор към изгрева и оттам – с лице към пладне на триесе. Малко ручейче има.

— Иди сега дири сребрист бор! – мръщи се Димо, не усетил, че се е облегал баш на него.

— Що не премериш дваесе крачки от тоя, де си се облегал? – смее му се момата и дига лъка и колчана на рамо.

Стигнахме до едни скали, ама дупка нема.

— И сега – какво? За зелен хайвер ли ни пратиха? – той път вика девойката.

Опрех ухо у скалата и чувам гаче капки там капят извътре. Турих в една нарочна дупка тоягата и скалата се отвори. Запалихме борини, дето Димо ги бе приготвил и хайде – вътре.

А то влажно и камънье, та гледаш да се не сапнеш и прибийш.

Слизаме покрай пречудните изваяния покрай назе и гледаме – пак скала, а на нея – образът на Шишмана. Под него – четири дупки, а наоколо други камичета, с цифри написани.

— Туй на година ми мяза – вика умната Елена. – Ама коя?

— Да пробаме с кончината – викам аз и туряме 1353, ама нищо не става.

— Уф, разменете тройките! – вика досетливият разбойник.

И чудо – пещерата с имането се отвори. Там бе каменният саркофаг на последния ни цар, с меча барабар. А върху камъка на ложето му – Огнена роза, във въздуха плава.

— Аз си мислех, че розата е имане – вика Димо и коленичи.

— Аз си мислех, че розата е самодива – кажувам и я, гледайки чудото.

— Не – прошепва девойката, – то е Духът на България!

И като рече тъй фана я, духна в алените ѝ цветове. Огнена-та роза ни озари с ярък пламък и изчезна от вековния си плен. Излезнахме от пещерата как да е. Де ли е отишла чудната роза?

— И сега – какво – разбойник без имане! – викам му на Димо.

— Ти за мене грижа не бери – имам си аз имане – смигва ми той и девойката прегръща. А тя сияе като баш самодива.

Връщаме се ние в кръчмата и никой ни не верва на небивалиците.

А язе се чудим – де е отишъл Духът на България? У кого ще влезне след вековния сън?

Или, ненамерил юнака, пак трябва да фащаме дивото и да го дирим?

„Кой не знай Чавдар войвода?“ – оказва се, че има няколко прототипа на този легендарен хайдутин.

В османски документ от 1638 година се говори за хайдутин Константин, наречен Чавдар (Рижия), от село Сопотница.

Чавдар войвода действа в района на Кожух планина в края на 16 век начело с дружина от 300 юнаци из Македония и Шоплука.

Предполага се, че той взема участие в нападението над София през 1595 година

В публикацията на П. Р. Славейков за Чавдар войвода от 1890 г. нашият възрожденец се интересува главно от мотива за подлъгването и пленяването на хайдутина в София. Сам Славейков признава, че тази тема го заинтригувала, защото вече бил „чул и чел“, че по време на Първото търновското въстание (1595 г.) „едновременно 2000 хайдуци с отряд сърби нападнали внезапно на главния румелийски град София и го разграбили“ (цитат – К. Иречек).

Баладата на Христо Ботев за Чавдар войвода е била от 6 части, проследяващи целия живот на легендарния хайдутин, но е запазена само първата част.

Моята балада се основава на текста на Николай Хайтов за нападението над София от хайдутите с цел да освободят другарите си и накажат бея за безчинствата, които е сторил.

БАЛАДА ЗА ЧАВДАР ВОЙВОДА

Додея на Чавдар войвода, додея, та се умори
все по баири, в несгода по преспи и канари.
Болят го лютите рани, нема край робско тегло,
нема си булка засмяна, ни челяд за потекло.
Камък е твърдо възглаве, костите влага мори,
мишците сила оставя в затъntenите гори.

Х Х Х

Хитър бей хабер му прати: „Стига кръв, ти си приет
бюлюкбаши да ми станеш в Софийския вилает.
Давам доволно алтъни, кафтан, със злато обшит,
да пазиш моите кадъни и да си здрав и честит.
Да няма враг у София, да орем в общия впряг.
Мир за рая и спяхия, за турчин и за бедняк.“
Странна е тази идея, харно е в мир и без кръв.
Заедно как да живеят овца и яростен лъв?
Ще ли спасява раята от своеволен злодей,
като му дават заплаата да пази тоз дерибей?

Х Х Х

Викна му Лалю байрактар: Не ти трябва злато-награда,
ни лукав бей за другар. Пази се! Туй е засада!
Слизат надолу хайдути – хубави, пременени.
Стенат горите, нечути: „Не ставайте на сеймени!“.
Яли юнаците смели, пили от бейски казани.
После ги с пранги запрели в тъмните страшни зандани.

Х Х Х

Чу за туй Лалуш байрактар, с още седмина дружина:
„Не взимай бейския дар, да не погинеш мърцина.
Нямат чест бей и султан, коварно кичат те с тръни.
Ето ти тебе кафтан! Ето ти тебе алтъни!“.

ЛАТИНКА

Есента запретна полите си и се запуска от Криви рът и Орловица.

Тя обагри с дъха си дъбовете и буките в искрящо златно, кралско червено и жълто, тук-таме изпъстрено с охра.

Вълшебницата кимна доволно и продължи надолу по бързеите на потоците. Върбите на Дани вир затрептяха с посребрените си листа, свирейки нежна мелодия.

— Да-а-а – каза сомът и се шмугна в подмолите.

Замириса на есенни листа и печени чушки от огньовете на ижите.

Селяните приготвяха зимнината, събираха ароматни ябълки и круши.

Есента се усмихна и премина през руините на Градището. Древните камъни зашептяха.

Този шепот извикваше спомени за минали времена на юначество и тежка орис, но светлото избуйваше.

От светлините израстваха образи на незнайни мъже и жени, оставили костите си тъдява.

Те ме викаха...

Х Х Х

Латинка погали овцата Звезда и ѝ подаде коричка хляб. Беше нейна любимка от самото раждане тази пролет. На челото на вироглавото агънце имаше бяло петно, откъдето идваше и името.

Деветгодишното момиче излезе от кошарата и погледна надолу. Свечеряваше се. Есенното червено слънце обагреше върховете и каменните плочи на ижите. Сенките плъзваха към селото, а комините издишаха дим и есенна омара.

Камбаната на черквата в селото биеше за вечернина и нейният звън огласяше чукарите.

Латинка приглади плитките си, обрамчващи бялото ѝ лице. Нейният приятел Марко се шегуваше, че слънцето бяга от хубавия ѝ лик. Но сега него го нямаше – помагаше на баща си в налбанницата. Оттук обаче работилницата не се виждаше.

Момичето се загледа към пътя, откъдето идеха три конника. По-отблизо се забелязаха чалмите на главите им.

Латинка изтръпна, неспособна да извика и да се затича към колибата. Най-сетне се пребори със страха.

— Нане (майко), турци, турци идат!

XX X

Като кръвожадни глутници нахлуваха турските орди в граничните до Сръбско села – грабеха, палеха и убиваха наред. Отнийде никаква защита – ни бей, ни Господи, помилуй.

Преди години агаряните бяха разрушили манастира, но упоритите планинци изградиха от камъните сегашната черква. Някои от укритите стари икони бяха пренесени в новия градеж, но други не ставаха за нищо – посечени, горени и поругани от османлиите.

Майката на Латинка тъкмо бъркаше в котлето вечерята „бел муж“ от прясно сирене, мляко и брашно. Тя вдигна връшника и извади горещата питка от подницата, но я изпусна, чула виковете на момичето.

Жената се втурна навън и сграбчи ръката на Латинка.

— Уде? Уде?

Копитата се чуваха все по-наблизо. Муж ѝ беше грабнал вече брадвата.

— Скоро в заровняка! – рече той

Двамата вдигнаха капака на землянката, където държаха припасите си, и спуснаха момичето.

С нетърпеливи пръсти родителите закриха отгоре с царевичак, за да може да диша.

— Нема да излазяш, ни гък! – отсеке строго майката. – Само като речем!

Латинка стоеше в сумрака и се опитваше да не трепери. През процеците на капака се процеждаха струи светлина. Тя

чуваше силни викове. После всичко утихна в страшна тишина. Замириса на дим и в сърцето ѝ плъзна отчаяние. Ставаше все по-тъмно и студено, никой не идваше.

Сърцето ѝ биеше лудешки, а въздухът ставаше все по-задимен и трудно се дишаше...

XXX

Внезапно капакът се отвори и очертанията на една глава се надвесиха над нея. Момичето се дръпна уплашено, но къдрокосата глава проговори.

— Латино, уде си? Не бой се, я сум!

Беше Марко, дотърчал от селото.

— Нема турци, излази!

Краката не я слушаха, но накрая изпълзя на колене и остана така.

Погледът ѝ се прикова на мястото, където беше колибата. Там едно пепелище изпускаше дим.

С усилие да не падне, Латинка стана и запристъпва като в сън по въглените. Ушите ѝ пищяха и не чуваше какво ѝ говори момчето.

Плетът на кошарата бе разтурен, овцете ги нямаше. Малко по-натам беше паднала Звезда, разполовена от ятаган.

Латинка седна, поставила главата на агънцето в скута си, и заплака. Тя не смееше да попита де са родителите ѝ.

— Изгорели са ги, юродите! – прошепна дрезгаво Марко на страшния въпрос в очите ѝ.

Горестта извираше от сърцето ѝ като река и я повлече в бързеите на тъмата, много по-свирепи и страшни от пролетните води на Огоста. Но изведнъж разбра милосърдието на мрака.

Тя потъваше с благодарност в катранената безпаметност, спасявайки се от ужаса на станалото...

XXX

Гюргия разбърка яхнията, която къкреше в котлето на оджака. Син ѝ още го нямаше, а муж ѝ клепаеше некакви мотики в работилницата.

Собата беше просторна, но с малко подредба. До вътрешната стена беше миндерлъка. Над огъня имаше две лавици с калени чаши, купи и една кана с изрисувано грозде. На една връв висяха разни мерудии за гозбите и билки, а покрай оджака – низ сухи чушки и чесън.

До оджака беше подпряна трапезата – кръгла ниска масичка и трикраките столчета.

Тежка кована ракла за дрехите се мъдреше на отсрещния край.

— Куде ѝе ония непрокопсаник? – рече на глас стопанката и се загледа през прозореца към вратнята на двора.

Тия прозорци беха по-големи по настояване на муж ѝ, та да имало повече слънце. Слънце – вятър работа! В зимните вечери пак спускаха кепенците, за да не влазя мраз.

Внезапно кучетата лавнаха и на портите се затропа, гаче е на пожар.

Гюргия виде как мужът ю отвори и влезна син ѝ с дете на ръце.

— Брей, каквиз ги е сторил, чапкънинът? – рекна она и се забърза по стълбите.

— Скоро, вкарайте я вътре! – рече преко сили и запъхтян Марко.

Положиха я до огъня. Хубаволикото момиче не помръдваше, от време на времени издаваше некакъв стон.

— Що си я донел? Дом, род нема ли си? – каза начумерената стопанка.

— Ни дом, ни род – въздъхна Марко. – Чалмите изгореха кошарата, барабар с родителите ѝ.

— Брей, зверове същи! – прекръсти се баща му Йован.

— И сега – какво? Нам хранениче ни не требе – че тя болна, за нищо я не бива сал... – подметна Гюргия.

— Ние християни ли сме, що ли? – възмути се бащата. – Ти не туряй име на чияка, преди да е рекъл добър ти ден...

Тъй Латинка се озова сираче в дома на налбантина.

Х Х Х

Латинка се събуди от тежкия унес. Погледът ѝ се насочи към тлеещото огнище, но други въглени тлееха в спомена ѝ.

От другата соба влезе висока жена с накъдрена бяла коса. Тя носеше кат дрехи в ръцете си.

— На! – рече тя и остави премяната на миндера. – Да не рекат комшиите, че ходиш у дома ни гола и боса!

Латинка скочи чевръсто, поклони се и понечи да целуне ръката на стопанката, но тя отдръпна ръце.

— Тъй, тъй... – промърмори Гюргия. – Ще ми целуваш ръка, зер... Ама да видим за друго бива ли те...

Латинка се облече и заслиза по скърцащите дървени стъпала към двора. Там съгледа една метла, подпряна на дувара, и помете плочника. Стараеше се да не мисли за станалото, все едно тук е живяла отнапред.

Любопитното момиче надзърна в работилницата. Там Марко и баща му изваждаха от пещта нагорещен прът, за да го сложат на наковалнята и направят на подкови. Помощникът не можеше да помаха, но се усмихна широко на Латинка.

Разузнаването на двора продължи до една малка градинка зад къщата. Съвсем в края растеше голям орех, хвърлящ сенки над кладенеца с геранилото.

Същият следобед с Марко поляха лехите, пръскаха се с вода и се смееха.

На следващия ден Латинка стана рано, нахрани кокошките и помете работилницата. Подреди по големина на тезгяха налбантските такъми – керпедени, ножчета, чукове и клинци.

— Браво! – похвали я майсторът. – Помела, че и подредила дори!

Той не помнеше откога в къщата му не е имало веселие.

Наместо сълзи, болест и мрак, Латинка бе донела една ведрина, която стопляше сърцето.

— Хрисима и работна, тъй ли? – мърмореше жена му. – Ама да не е ден до пладне, пък да си покаже рогите...

XXX

Октомврийското слънце нахлуваше в прозорците на ижите и зовеше за гроздобер. От ранни зори семейството на налбантина се приготвяше за лозето.

Марко и баща му впрегнаха мулето в каруцата и натовариха кошовете, а Латинка и Гюргина донесоха бохчите с храна и бъкълите с вода.

Каручката весело затрополи по калдаръма, а сетне по мекия коларски път към лозята. Срещаха и други съселяни, тръгнали на гроздобер.

— Хайде на хаирлия и берекет! – разменяха си те поздравя.

Стопанинът застана пред лозето си и благослови реколтата на семейството.

— Нека Господ ни дари обилен плод, мирен дом и руйно вино!

Някъде по пладне бяха напълнили плетените кошове с грозде, когато от другата страна на лозето се зачу гайда.

В каменна вана, намираща се там от време оно, бяха насипали грозде. Две момичета вече мачкаха гроздето, танцувайки, а от чучура капеше гроздов сок.

— Хайде и ти! – рече Марко на Латинка и ѝ смигна.

Бащата кимна в съгласие и момичето стъпи в едно ведро, за да си умие краката, а сетне се втурна във винарския танц.

— Хей, хей! Вино да се лей! – викаха лозарите и пляскаха в такт с мелодията.

Беше щастлив ден за всички, но най-вече за Латинка.

Облаците от миналото бяха раздухани от вятъра на промяната...

XXX

Летата отминаваха. Двете върби на Дани вир израснаха, заедно с Латинка и Марко.

Него ден девойката бе отишла да пере на вира. Коленичила на плоския камък, тя търкаше дрехите, а сетне ги простираше по клоните да съхнат.

Тъй я зърна Марко – разгърдена, задъхана и зачервена. Още повече се изчерви, като видя момъка.

— Латино, изгори, изгорех за тебе – прошепна той и пристъпи към нея.

Устните им се срещнаха и не можеше да се каже кой е бил пръв.

Главата ѝ се завъртя и момата изпусна дрехата във водата. Струваше ѝ се, че този миг е безкраен и райски.

На връщане от вира двамата носеха тежкото пране, но не смееха да се погледнат.

— Откога ме любиш? – прошепна момата и го погледна изпитателно.

— Откоги те изнесох от огинья – отвърна Марко. – Честен кръст!

Толкова ѝ беше леко, че можеше да полети.

XXX

— На тая работа трябва да се сложи край из корен веднага! – гълчеше Гюргия на муж си. – Отсега ще спи с мен в другата соба, а вие си спете по мъжки!

— Какви ги хортуваш? Та те са като брат и сестра! – зачитаваше се Йован.

— Брат и сестра ли? Тия ги разправяй на бае ти Петко лаладжията...

На вратата се почука и влязоха двамата млади, хванати за ръце.

— Нане, тате, ние искаме да се вземем. Искаме благословията ви – рече Марко с малко треперлив глас.

— Ето – видиш ли? – извика буреносната Гюргия. – Видиш ли що ти казувам? Заминавай в плевнята, Латино! С тебе ще се разправям после...

Момата закри лицето си с престилката, за да не заплаче, и се втурна навън.

— А ти – какво? Толкоз ли нема други моми на чешмата, менци да им напиваш? Сляп ли си да вземеш тази никаквица, дето иде гола и боса дома. Та она и прикя си нема. Кой

знай дали е честна девойка, с кой ратай се е въргаляла в сеното, че и за имот се залакомила? Повече ни дума!

След тая гюрултия Марко излезе с тежки стъпки от собата, без да продума, пребледнял като ударен от гръм.

XXX

Латинка беше седнала на една бала сено и плачеше. Коя беше тя, че да иска сина на стопанина? Нямаше си нищо наследено, дори дрехите на гърба ѝ не бяха нейни.

Всичко беше изгорело в кошарата онази нощ, но сега въглените отново се разгаряха в душата ѝ.

Ето че пристигна разярената Гюргия с пръчка в ръка. Тя я налагаше по гърба, но девойката само хлипаше и не се защитаваше.

— Никаквица такава! Да омайваш син ми! Змия усойница съм имала дома си! Толкоз ли ти е благодарността, че ядеш хляб от трапезата ми?

Внезапно Латинка коленичи и повърна.

— Хай, беля! – Гюргия замръзна с пръчката в ръка. – Да не би да си непразна? И сега уж от сина ми? Много лесно! Върви си! Повече кракът ти да не е стъпил в честния ми дом! Хващай пътя и да не са те видели повече очите ми!...

XXX

Пивницата наред селото в събота вечер бе препълнена. Марко трудно си намери място на тезгяха. На една маса се бяха разпищолили двама сеймени.

— Чипровци, само там – тъкмо казваше единият. – Среброто от оная кошара не бе малко.

— Там ще продадем накитите и няма кой да ги познае – съгласи се другият и отпи от чашата си.

— Ще тръгнем тая вечер. Казвах му аз на Ибрахим още тогава да делим, ама не...

Марко заплати сребърна монета за халбата си и се изниза в нощта. Трябваше да се обади на своите приятели и да завардят пътя...

XXX

Само по бяла кошуля, изпъстрена по гърба от кървавите резки на пръчката, Латинка се изкачваше по пътеката към руините на кошарата.

След толкова лета котлето на майка ѝ се валяше в храстите позеленяло. Пепелта си стоеше, без да бъде обраснала от бурени и треви.

Девојката положи букет цветя в изгорелия кръг. По някаква причина нищо не дръзваше да поникне върху пепелта на покойните.

Латинка легна и се сви на кравай в кръга на спомена. Трябваше да си иде с тях в оная нощ. Всичкото време след това ѝ се струваше безсмислена и безмилостна съдба, сякаш живяна на сън или от някой друг. Тя беше опозорена и прогонена. Свърши се. Заваля. Снежинките падаха върху нея в смъртоносен танц. Там някъде – отвъд – беше белотата на рая и нейните родители...

XXX

Гюргия стоеше в собата и гледаше как заваля първият сняг. Снегът на времето бе побелил косите ѝ. И сега една вероломна никаквица искаше да преобърне подредения ѝ свят!

Ядосан от постъпката ѝ, Йован си стоеше в работилницата и не дойде за вечеря.

Най-сетне чу стъпките му по стълбите. Муж ю изтръска абата си и седна на трикракото столче до оджака, топлейки ръцете си.

— Че хапни нещо, де! – каза стопанката

— Не ти ща ни храната, ни белята! – отвърна майсторът.
– Нема ги младите, нема ги, нема... – повтаряше той. – Що стори? Що стори, що стори...

Вратата се отвори и сякаш се повтаряше същата призрачна случка отпреди години.

Мокър до кости, Марко носеше Латинка през рамо и я положи на миндера. Той извади една украсена с резба дървена кутия от торбата си и тъй я тросна в масата, че една калена чаша падна и се строши.

— Ето! Това ѝ е било към прикята! Честна девойка! – натърти момъкът.

На трапезата гreeха сребърни пафти, тежък гердан със сребърни пендари и обици.

Гюргия стоеше като гръмната, но не от имането. Кутията бе изцапана с кръв!

— Какво... какво си сторил? – прошепна тя.

— Сине... това от чалмите ли е? Ами сега? – рече налбантинът и затвори кепенците на прозорците.

— Да хвърлим кутията, не ни трябва кърваво имане! – каза Гюргия. Махай го, махай го.

— Ще хвърлим кутията в ендека, а сребротото ще скрия в работилницата – реши бащата. – Ти, Марко, заминаваш при баба си Зонка в Пирот за зимата, работата да утихне...

— Ами Латинка? – рече синът тревожно. Местенето на хора и съдби му се струваше прибързано и лековато.

— Такваз болна тука ще седи – отсече Йован. – И само, жено лукава, да си посмяла да я изгониш! В нея е внук ни. Господ ни я е пратил, смири се...

XXX

Дните и седмиците минаваха. Зимният скреж падна от клоните и напъпиха пролетни кълнове и цветове.

В началото всеки ден очакваха сеймени да похлопат на вратата, но после привикнаха, че се е разминало.

Зиме нямаше много работа в налбантницата и липсата на Марко не се забелязваше. Въпреки това старият майстор се безпокоеше – разбойниците бяха трима, а момците бяха затрили двама от тях.

Снегът се топеше, оставяйки изронени свлачища. Тъй проклетата дървена кутия изплува от скришното си погребение, ама кой да знай.

Един ден в налбантницата пристигна непознат турчин с кон. Облеклото и дорестият му жребец показваха, че е от града.

— Виж му лявото предно копито! – нареди агата. – Нещо криви напоследък...

Майсторът хвана с въже крака и го повдигна, положил го на коляното си.

— Всичко си е наред, ефенди!

— Името ми е Ибрахим – рече турчинът и разгърди сляха си, където беше затъкнал нож и пищов.

Той извади дървената кутия на тезгяха.

— Мене ме не знаеш. А тази кутия знаеш ли я? – агата погледна в упор Йован. – Казвай къде е имането и другарите ми де сте ги заровили? Инак лошо ти се пише.

— За първи път я виждам, имане не знам. Не ме слагай в некаква уйдурма, ага. Стар човек съм, с ръцете си честно изкарвам хляба.

— Казваш – ръце... – Ибрахим спря очи на чуковете на тезгяха. – Казвай къде е синът ти! Де е среброто, признавай!

Насилникът хвана чука и го стовари върху показалеца на майстора.

— Казвай! Говори!

Последваха нови удари с чука, и пак, и пак. Йован тупна на пода, оцъклил очи.

Убиецът порови наоколо и като не намери нищо, изпсува по турски, изведе коня си и препусна като дявол...

Дочула гюрултията, Гюргия се завтече в работилницата. На пода лежеше муж ю, с премазани пръсти на ръцете. Последният удар с чука ще да е бил в главата, подгизнала от кръв.

— Божичко, Господи, помилуй! – изплака жената и прегърна тялото на майстора. – Де си, Господи?

XXX

Погребаха Йован на Семини ливади, където заравяха бунтовната рая. Две заптиета чакаха, докато го погребат, та да уловят син му.

В това време Марко се приготвяше за хайдушката чета у баба Зонка в Пирот. Той прегърна старата жена и заплака за баща си.

— Плачи сине, плачи! – рече му тя. – Само оня, дете е преминал през горестните сълзи, той е станал хайдутин.

Душата му е изсветляла и сам Господ го е благословил за святото дело...

Зашумяха пролетните шуми под стъпките на юнаците, загърмяха скалите от пушката и мнозина чалми се търкулнаха от страшното отмъщение на хайдутите. Мнозина агаряни не смееха да нападнат на торлашките села.

Запахна ручеите песни за свобода на тая земня българска и за хайдут Марко.

XXX

Узряваха нивята. Дърветата се изпълваха с плод. Тъй зрееше и плодът у Латинка. Комшиите им помагаха в по-тежка-та кърска работа. Гюргия рядко продумваше некая дума на младата жена, като направи туй, донес онуй. Някак неусетно се изнизаха дните и нищо не се случваше, само къщна работа.

Тежкият облак, натиснал селяните от смъртта на налбантина, не си отиваше. Ето че дойде Илинден, та дано светецът да даде малко радост и по-добри дни.

Цялото село, облечено в празничните бели торлашки носии, се запъти към местността Дрен, дето беше старият каменен оброчен кръст. Там се правеше курбан черен овен на обща трапеза.

Попът благослови курбана и насъбралото се множество. Засвири гайда и кавал. Всеки получи купичка от чорбата, наричана „молитва“. Разля се руйно червено вино, запяха се песни.

Латинка не усети как Марко се е промъкнал сред людето. Той я прегърна и целуна, погъделичка я с мустаците, които беше пуснал. Вече не беше онуй голобрадо момче.

Сякаш камък падна от плещите ѝ. Дори Гюргия прегърна сина си и ту се смееше, ту плачеше. Марко се опитваше да я успокои, говореше ѝ нещо, но не се чуваше кой знае какво в гълчавата.

Внезапно ручилото на гайдата замлъкна. По пътеката приближаваха спахии, водени от Ибрахим ага. Той слезе от коня и заоглежда хората в тълпата. Всички се бяха изправили мълчаливо.

— Какво сте се разпищолили, бре? Нема ли за вас бей и закон?

— Не люти се, ефенди! Наш светец с курбан почитаме – рече кротко попът.

— Курбан, казваш... курбан – процеди агата и изведнъж хвана Марко за лакътя и му смъкна калпака. – Хванете го.

Османлиите се разтичаха и вързаха с въжета бунтовника за каменния кръст.

Ибрахим се приближи и повдигна с камшика си челюстта на пленника, за да го разгледа.

Марко не трепна, гледайки убиеца на баща си и родителите на Латинка, а кой знае още на колко невинна кръв. Да би имал сила, би скъсал въжетата и убил злодея, пък да става после каквото ще.

— Няма да ти дам милост – изръмжа Ибрахим.

В отговор комитата го заплю в лицето.

Ибрахим бавно избърса пръските и се обърна към селяните.

— Искате курбан? На ви курбан!

Сабята му писна и отсеке главата на Марка. Кръвта плисна върху камъка пред ужасените очи на торлаците, издали като един стон. Страшен оброк! Жените писнаха, грабваха децата и побегваха на вси страни. Все пак се намери един милосърден човек да закара с каруца Латинка и Гюргия до село. Те не можеха ни да ходят, ни да продумат.

Тялото остана завързано за кръста, а главата със зурли и тъпани бе забита на кол пред конака.

*Низ полъе иду, бабо, сеймени,
сейменскъе песне пеу, твога сина Марка влаче.
Проклети да су, бабо, сеймени,
що твога сина Марка заклаше
и главу му на конак забише.*

Тая песен я пеят у Митровци и до днес...

Х Х Х

Пропищя селото. Спахии се разхождаха и диреха другите хайдутите. Грабеха наред, начело с Ибрахима.

— Казвайте де са комитите, инак още глави ще хвърчат! – викаше бесен той.

Доиде съботният ден и заранта Латинка се облече в празничните си дрехи. Без да продума, бременната тръгна към конака. Лицето ѝ нямаше нито страх, нито сълза, вкаменено от мука.

Тя стъпваше гордо, без да крие напредналата си бременност. В ръцете си държеше бела кърпа.

Запrietатa се разстъпиха, учудени от тази смела жена.

Латинка свали главата на Марка, целуна я и пови в кърпата. Понесе я в престилката си. Некои селяни я последваха, да почетат юнака.

Всички погледи бяха вторачени в нея, но тя нито се препъна, нито заплака и така до прага на дома.

Латинка падна там, стиснала свидната глава. От двора излетя Гюргия и писна. Тя разтърси бременната и занарежда.

— Да не те беше довел тука, змийо! Жив щеше да е, та и баща му! Махни се от моя дом! Проклинам те! Махай се, заедно с дяволското си семе!

Х Х Х

Старите хора разправят, че не чакали дълго хайдутите сгода да отмъстят. Вързали Ибрахим за едно дърво и жив го запалили, божие наказание – пак там, при оброчния кръст.

Взела една сиромашка бохча, Латинка тръгна към сръбската граница. Това село ѝ беше донесло мука и смърт. Искаше ѝ се да роди детето си свободно.

Х Х Х

Гюргия полудя. Тя си говореше сама – ту с муж си, ту с Марко. Един ден се запъти към Дани вир. Върбите, където двамата млади се бяха залюбили, шепнеха.

— Защо? Защо ми прогони невестата и детето? – тъй шепнеха сенките.

Тя съгледа призрака на сина си напред вира.

— Сине... постой... я идем..

Гюргия нагази във водата. Буйните води я погълнаха. Във водата тя видя едно бебе, чиито очи я гледаха...

Х Х Х

Латинка успя да стигне Пирот и да намери подслон при баба Зонка.

И нарекоха бебето Марко, на името на хайдутина.

Векове гордите планинци продължаваха да се борят за свободата си и турците не смееха да припарят в торлашките села.

Х Х Х

Тази история може да не се е случила точно така, но легендата за Марко хайдутин и юнашката му смърт се е запазила до днес в селото Митровци.

Местностите, подредбата на торлашките къщи, части от говора са автентични. В стари времена наистина е имало манастир, разрушен от турците, и от неговите камъни са построили черквата. Днес оброчният каменен кръст е порутен от иманяри. Водите на Дани вир още пеят звънливо за старите времена.

Горите екнат, а скалите крият нишаните на хайдутите. И нека споменът за тия юнашки времена да остане в бъдните времена навеки!

Амин

БАЛКАНЪТ

Балканът диша
и шептят горите.
Във всеки камък
спомени са скрити.
В реките-вени
екнат вековете.
И в бяла мъдрост
греят върховете.
Сърце му пее
песен на юнаци.
Куршум се лее,
веят се байраци.
И свободата
е в кръвта пропила.
Не празна дума,
а магична сила.
Ечи Балканът
и трепти душата.
Пътека сочи
де са ни сърцата.

КРЪСТ ОТ ПЕПЕЛ

Бягам. Дърветата шепнат, предаващи си ужасните новини, които нося.

Тихо е в рилските селения. Само препускащото ми сърце се опитва да изкачи стръмната пътека към пещерата.

Тежко е. Дисагите с книги убиват дясното ми рамо. Намествам ги от двете си страни като кон, плувнал в пот.

Страшно е. Страх ме е от ятаганите на арнаутите. Страх ме е от лумналите пламъци, поглъщащи като хала Рилската обител. Письците на монасите още ехтят в ушите ми. Аз съм 12-годишно момче, а трябва да надбягам самия страх...

Х Х Х

Нея утрин се упражнявах за последно в скрипториума на манастира, под мъдрото ръководство на отец Никифор.

— Аз словом сийм... – запънах се аз.

— Моля... – подсказа ми наставникът.

— Моля съ Богу...

Подготвих азбучната молитва за същия ден на подстрижението ми за монах.

Внезапно клепалото заби от Хрельовата кула – тревожно, не за служба.

Мирис на дим и викове на турски прекъснаха урока.

Отец Никифор грабна едни книги и свитъци и ги напъха в дисаги.

— Лети като гълъб, момче! Занес ги в пещерата! И не се обръщай назад! Обещай ми!

Не изпълних последното обещание. От височинката съгледах огнената геена. Сълзите ми размазваха картината и едвам виждах пътеката помежду дърветата...

Х Х Х

Най-сетне – пещерата! Опирам се на зида на старата постница, дишайки тежко. Слизам по неравните стъпала и изсулвам дисагите от окапалите си ръце. Опипом търся раклата под каменния одър на светеца. От дисагите ми изпада някаква дървена рамка, увиена грижливо с бял плат. Пресвета майко! Туй беше иконата на Богородица с мощите!

С почитание поставих всичко на място и както бях коленичил, отправих молитва към Св. Иван Рилски. Думите не идваха, само ония от заранта, дето ги учих. „Аз словом сийм моля съ Богу...” И нищо повече.

Внезапно една невидима длан ме докосна по челото. Тя ме успокояваше, вдъхваше ми сили.

Беше ли това десницата на светеца? Не помня колко съм стоял така. Като се опомних, нозете ми вече имаха сили. Прекръстих се и тръгнах към съдбата си...

Х Х Х

Всичко беше изгоряло. От пепелищата стърчаха само кулата и старата църква. Оцелелите монаси, с почернели от сажди и мъка лица, ровеха в останките, търсейки нещо полезно. Извадиха само двата казана от магерницата.

Като ме видя, отец Никифор ме прегърна и дълго стоях-ме така, без да си продумахме, търсейки опора и утеха един в друг. Нямахше слова в лоното на тази горест.

— Отче, ами сега... как ще ме подстрижат? – ни в клин, ни в ръкав попитах аз.

Чул тия думи, игуменът се приближи към нас, огледа се наоколо, търсейки помощ. Нямахше ни библия, ни ножици – най-нужната утвар за церемонията.

— Коленичи, Митко! – най-сетне реши духовният ни отец. Коленичих, чудейки се какво е намислил.

Игуменът наплюнчи пръст, наведе се и докосна земята.

— Подстригва се раб Божи Йосиф в името на Отца, Сина и Светия Дух – рече с дрезгав глас и стори на челото ми кръст от пепел.

Божият знак сякаш дамгоса душата ми, съединявайки ме с пепелта на изгорелите мъченици. Сега вече бях едно с тях и изгорелия ни дом.

— Ставай! – изправи ме моят наставник развълнуван.
– И честито да ти е!

Игуменът също разтвори ръце и ме прегърна.

— Ами сега... що да сторя? – попитах нетърпеливо аз.

— Ще се учиш, Мит... Йосифе – обърка ме със светското ми име отец Никифор.

— Ще те проводим до Мелник, да се учиш ум и разум – допълни игуменът.

Заедно с наставника ми потеглихме надолу към светските места, които си мислех, че съм напуснал завинаги. Мнозина от монасите също отиваха в други манастири, да бъдат приютени.

Тогава не разбирах защо не ме оставиха. Слабите ми мишци, изглежда, не бяха годни да вадят обгорелите греди и камъни. Трябваше да поема Словото, но това го разбрах чак след години. Но и в сетните ми мигове ще ме гори оня кръст от пепел, който ме свърза с Духа Свети и съдбините на земята ни.

ПЕСЕНТА НА ЗЕМЯТА

Този сън, това видение ме преследва по целия път до село Рила: „Пещерата. Белият призрак на един старец, който ме благославя.“ И само две думи в главата ми: „Воздигни манастира, Алекси!“.

Дългият път от Атон беше изпитание за всеки пътник, дори и за яките ми мишци на дюлгерин.

Неусетно съм намалил хода на раванлията, та го смущах да се изравня с водача си. Бай Герасим, яздещ своята ослица, беше прехвърлил бая години, но се държеше. Той се обърна към мен за размумка.

— Та значи – дюлгерин, а? Не са идвали таквиз майстори отколе. Не е лошо, не е лошо.

— Да си чувал за пещерата на светеца? – подпитвам го аз.

— Кой? Ивана Рилския ли? Че защо ти е? Нема вече манастир – всичко изгоре... – изпъшква и маха с ръка Герасим, гаче да изгони лошавите мисли.

Тъкмо да го питам далеко ли е още селото, когато звънлив момински глас се зачу от нивята.

Литни ми, литни, мой соколе. Литни, издигни се!

И ти, моя душо, с него въздигни се!

Литни ми, литни, мой соколе, де е мойто либе,

и ти, мое сърце, жедно да го види.

Литни ми, литни, моя песен, де е люта брана,

и ти, мой соколе, лежиш с люта рана...

Трептящият ангелски глас на момата извайваше картини от миналото и изпълваше душата с неземни трепети. Сякаш виждах оня юнак, паднал възнак на земята. И очите му – горди и сини, не предади заветите на предците. Сякаш виждам изгорелите села и оня стон на земята родна, потъпкана от нашественика.

Като приближихме, успях да зърна чаровната певица, която отпиваше вода от една пръстена стомна. Тя избърса устни с ръка, отмятайки дългите си черни коси, и тогава погледите ни се срещнаха. Имах усещането, че се знаем отдавна.

Разумът не усещаше, но сърцата ни вече си принадлежаха...

— Коя е тази гласовита мома? – питам шеговито дядо Герасим.

— Мария, от Ягоридковия род – гордо отвърна той. – Най-личната девойка в наше село.

Минаха толкоз години, откак беше тази първа среща, а не съм я забравил. Времената изтекоха помежду нас, имаме си деца и унуци, но тази песен, дето ни събра, все така трепти в сърцата ни – юнашка песен, песента на земята.

ГРЪМОТЕВИЧНО ОТКРОВЕНИЕ

Събудиха ме гръмотевиците. Отворих кепенците на монашеската килия, откъдето нахлу хладен, миришещ на дъжд морски въздух.

Но друга буря разтърсваше духовните ми дълбини. Зографският манастир предлагаше богата книжнина, която поглъщах жадно. Тази начетеност не убягна от взора на атонските отци, които ме сториха дякон.

Бях ли достоен за този сан аз – някогашното момче от Рилската обител? Дни и нощи вървах мислено по стъпките на великите ни духовни предтечи – Теодосий Търновски и патриарх Евтимий. Дори се намериха писания на родоначалника на исихазма – Григорий Синаит.

Свещите впечатваха в зениците ми суровите правила на исихасткото иночество, но просветлението не идваше. Така и не достигнах единение със Светия Дух, не усетих Таворската светлина. Бърках ли някъде? Беше ли нещо в душата ми дълбоко погрешно, за да не мога?

Облечен само с власеница, обух сандалите си и заслизах по пътеката към пристана. Заваляха тежки дъждовни капки, но това не спря стъпките ми.

Опасявах се да не се подхлъзна, но продължих по каменните плочи на кея. На самия му край бурните вълни се разби- ваха като хали, но там беше обичайното ми място за молитва.

Коленичих. Проливният дъжд се смесваше с талазите на вълните, които ме обливаха.

— Господи, пречисти ме! Приеми душата ми да ти служи! Господи-и-и...

Протегнах ръце нагоре в утринната дрезгавина. Внезапно дъждът спря и червените лъчи на изгрева пробиха облаците и идваха на струи право в сърцето ми.

Незримата светлина проникваше все по-дълбоко в мен, заздравяваше раните.

Златните пращинки горяха ненужното и ме променяха.
Пред мен изплуваха бисерните очертания на един храм – толкова величествен и красив, че за него нямаше думи.

Тогавя един дълбок и мъдър глас рече тъй, че пластове-те в душата ми затрепериха.

— Возправи храма в душе своей!

Сърцето ми олекна, когато разбрах смисъла. Трябваше да потърся Бога не с ум, а със сърце.

Само сърцето беше това, което може да усети Бога! Там беше мястото, където да бъде съграден духовен храм – в същината ми, с Божията десница!

Сълзи на облекчение закапаха по бузите ми, смесвайки се със също солените капки.

Когато се прибрах в килията, бурята бе съборила няколко книги на земята. Наведох се и съгледах между думите златните пращинки на Светия Дух, за които бях сляп. Ето – светците са писали, поели от Духа, и са запечатали диханието Му в писанията – още едно откровение.

Облякох дяконското расо и взех дъбовата тояга, оставена зад вратата. Бях я издялал с украса, спомняйки си родния край.

Време беше да се върна у дома...

НЕБЕСНАТА ПОВЕЛЯ

— Нали ти казвах? – рече дядо Герасим и безнадежно разпери ръце към руините. – Свършена работа е това, Алекси...

С опитно око на майстор огледах крепостните стени на север, които бяха оцелели, правейки на изток чупка. Работливите монаси бяха очистили част от дървените останки, преди да се разотидат по другите манастири.

Въздъгнах и избърсах потта от челото си. Слънцето ми се плези, прежуряйки напъните за строителство.

— Това трябва всичкото да се вдигне и изнесе, опадалите камъни да се отделят и чак тогава да се види какво да се строи – казвам повече на себе си, отпивайки от бърдучето. – А пещерата де е?

Старецът ми посочи пътеката, но не рачи да тръгне с мен.

— Иди като щеш! Няма да се изгубиш.

Тръгвам по витата пътека и мислите ми се вият, опитвайки се да изплетат разумна мрежа на бъдния строеж. Шепотът на листата и гласовете на птичките ме успокояват. Имам чувството, че съм навлязъл в священо място, благословено от Бога. Омаян от дивия рай, достигам неусетно до параклиса, а то стълбите на пещерата били отстриани, не като в съня ми.

Някакъв монах ме беше изпреварил. Той плачеше, коленичил до одъра на Св. Иван.

— Кой си ти? – питах го аз шепнешком.

— Аз съм... дякон Йосиф – отвърна момъкът, сякаш забравил кой е и къде е.

— А защо плачеш?

— Защото... намерих себе си.

Х Х Х

Същата пътека, но не същият. Така се чувствах, като вървах към пещерата на Св. Иван. Слънцето излъчваше зелена

светлина между дърветата, а в струите му проблясваха сякаш ангелски крила.

Душата ми стана едно с целия този мир около мен, намерила покоя на завръщането. Това беше моят дом и съдба. Влязох като в сън по стъпалата на обителта, непроменена от смутните времена.

Докоснах с длан познатия каменен одър и заплаках. Бях се завърнал в себе си. Пак бях онова малко момче – учудено и очаровано от Рилската пустиня.

Нечия десница ме изтръгна от унеса. Едрият младеж се казваше Алекси и за мое учудване, беше майстор дюлгерин толкова млад.

Замълчахме, отдавайки почит на светеца, основал Рилската обител.

Всичко беше нормално, докогато с периферното си зрение отново съгледах златните пращинки на Светия Дух. Те танцуваха пред нас, оформяйки фигурата на Св. Иван Рилски.

— Воздигнете манастира! – казва златистият силует и ни благославя.

Вместо него виждаме пак руините и от тях нагоре се издигаха бисерните очертания на новите сгради с чудни колони, арки и чардаци.

— Виждаш ли го? – бутам аз дюлгерина – преbledнял, зяпнал и безмълвен.

— Толкова е красив този небесен храм – прошепва той и се прекръства на чудното видение.

Излязохме от пещерата, усетили в сърцата си благослова за начинанието.

Като свещена повеля чертежите на манастира плуваха пред погледите ни.

Тези бисерни очертания трябваше да добият плът и да се въздигнат от пепелищата на вярата...

ДУХЪТ НА БЪЛГАРИНА

На следващия ден събрах от селото няколко здрави и запалени от святото дело момчета, дето ми бяха помагали и при други зидарии.

— Право, харно дело е туй! Няма да си даваме духа на османлиите, сал той ни е останал! – тъй вика дядо Руси и заедно с тримата си сина приготвиха три волски каруци. Там натоварихме сечива и храна, че и ние се покачихме. Вода горе колкото щеш, но ядене няма.

Някои жени бяха наизлезли да ни проводят. Не след дълго се събра като на панаир цялото село и ни обкичват с цветя, сякаш на бран сме тръгнали.

Толкова ни е леко, някак особено, че не се усещаме как запяваме юнашка песен, та ридовете къртят по пътя ни.

Като майстор дюлгерин, казвам какво трябва да се направи, но душата ми немирна първа се хвърля на бурените и пепелищата.

По обед пристигнаха и други люде от околните села, даже и с гайда. Без да искат никаква плата, те се втурнаха да очистват обгорелите зидове.

След тях откъм Самоковската порта се чу молитвено пение.

Наредени в колона по двама, идеха монасите с тояги в ръце и пееха „С нами Бог!“. Разчувстван, прегърнах дякон Йосиф, който ги бе позовал.

— Видждаш ли, Алекси? Върнахме се! Върнахме се за Божието дело! – вика моят приятел, като се смее и плаче едновременно.

Множеството пое песента – молитва и сякаш вършеше свещенодействие. Вече изчистените зидове на стената позволяваха да се сортират падналите камъни. Монасите с благоговение ги нареждаха на куповете за бъдния строеж.

Пред мен се издига манастирът и сам не вярвам на очите си колко воля, колко устрем са се събрали в тази дива пустош.

Пробуди се духът на българина, измъкна се от земята, укрила го с костите на дедите, и се провикна с цяло гърло.

— Има ни! Няма да се дадем!

ПРОБУЖДАНЕТО НА ВЕЛИКАНА

Воздигаше се духът български, а заедно с него небесните очертания на манастира добиваха плът. Мнозина именити майстори и обикновени люде идваха, за да оставят част от себе си в свещения градеж.

Малките пламъчета на вярата българска, дето запалихме с Алекси, дадоха плод, и то изобилен.

И сякаш виждам как са се пробудили сите кътчета на земята наша страдална, а от древните корени на дедите – един екот, един страховит тътен на юначество.

И всичко вървеше по мед и масло, докато през лето 1833-то стихияен пожар превърна в пепел всичко, що бяхме съградили.

Сърцата ни преливаха от мъка, но ние не мислехме, че сме събудили великан.

Над 3000 души, заедно със семействата си, надойдоха отвъде и за 10 месеца построиха всичко наново.

И си викам – тъй се е впечатал Божият промисъл, че не го променихме ни на йота.

Текат весело сега чешмите, дето Алекси съгради, но и училище се отвори пак, та да пият жедните за четмо и писмо.

Пиша тия слова на края на дните си – Димитър Паунов, назован архимандрит Йосиф Строителя.

И една молитва извира от същината ми:

*Господи, благослови людетe,
що съградиха в себе си храм
на род, вяра и чест българска!
Благослови всинца,
що дадоха труд и последна монета,
за да се съгради оня храм нетленен,
що имаха в сърцата си!
Благослови, Господи,
землята наша страдална
и сълзите на мъчениците!
И нека го биде българския дух
овеки!
Амин.*

ЗВЕЗДЕН ПЛАЧ

Под сливата-жетварка
баба ми е пяла
старинна песен люлчина
и шепнели листата.
От живи въглени
вълшебство разгоряла,
със песен кърмена
израствала душата.
Трептя със звуците
премъдри на съдбата.
Провали и мечти,
със вяра изковани.
Усещам шемета
невидим на крилата
и заболяват
дядовите рани.

Откривам в корена
сълзите на звездите.
Попивам миналото
с топли длани.
Разбирам смисъла
и горестната гордост
на дедите.
И оня дух
извечен на кръвта ни...

СЪДЪРЖАНИЕ

Шепотът на корените.....	5
Чинарът.....	7
Легенда за Орфей.....	9
Орфей.....	14
Златицата.....	15
Жътва.....	21
Последният колобър.....	22
Нестинари.....	29
Наследникът на колобрите.....	30
Ти гориш, земньо.....	47
Балада за Куна.....	48
Сабята.....	50
Галунината сабя.....	51
Изписано на небесата.....	53
Самодивското дърво.....	67
Приказка за Огнената роза.....	71
Балада за Чавдар войвода.....	75
Латинка.....	77
Балканът.....	92
Кръст от пепел.....	93
Песента на земята.....	96
Небесната повеля.....	101
Пробуждането на великана.....	104
Звезден плач.....	106

